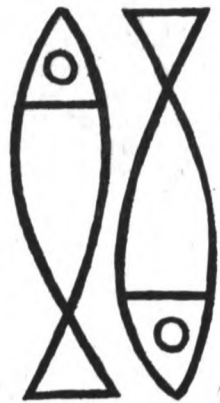

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Kerkscheuring

IV

„De priesters en de Levieten uit Israël... gingen naar Juda en Jeruzalem, omdat Jerobeam en zijn zonen het hun onmogelijk maakten, voor den HEERE het priesterambt te bekleden... Ná hen zijn uit al de stammen Israëls zij die hun hart erop gezet hadden den HEERE, den God van Israël, te zoeken, te Jeruzalem gekomen... Zij versterkten het koninkrijk Juda en waren gedurende 3 jaren een krachtige steun voor Rehabeam...”

2 Kron. 11 : 13—17.

Wonderlijk: terwijl Rehabeam tégen het 10-stammenrijk een vesting-gordel bouwt, waar de speren met het jaar grimmiger tégen „Israël” gaan dreigen, daar trekt de HEERE de stammen rond, om daar de harten voor dat grimmig dreigende Juda te winnen. De HEERE brengt in Jerobeams land een ónrust teweeg, die met geen geweld te bedwingen is. Er groeit daar een onweerstaanbare drang om wég te trekken, uit Efraïm náár Juda. En zo begint Gods Geest tot herstel van de scheuring werkzaam te zijn in Israël.

’t Gaat eigenlijk héél wonderlijk. Rehabeam betuigt niet de minste spijt over zijn harde woorden, waarmee hij de scheuring heeft geforceerd. Bij de mensen van het 10-stammenrijk zijn de bezwáren tegen de nieuwe koning in Jeruzalem dus in het minst niet weggenomen. Ze hebben, onderweg naar Jeruzalem, vast nog onder elkaar hun verontwaardiging gelucht: dat het óngepast is, om Israël, dat door God uit het diensthuis, Egypte, verlost werd, opnieuw een slavenjuk van herendiensten op te leggen. De koningswet in Deut. 17 had het immers duidelijk genoeg gezegd: als de koning in Israël ooit paarden in ging kopen, een harem erop na ging houden, en schatkamers vullen met goud en zilver, dan... zou hij op die manier Israël doen wederkeren naar Egypte. Dan zou hij wéér een slavenvolk maken van Góds volk. Zo gold óók al voor Israël, wat Paulus later de kerk van het N.V. zal voorhouden: „Om wáárlíjk vrij te zijn heeft God u vrijgemaakt. Staat dan in de vrijheid. Laat u niet wederóm een juk van dienstbaarheid opleggen”. Natuurlijk zagen de mannen van het 10-stammenrijk er vreselijk tegenop, zich onder het juk van zo’n Gods volk ónwaardige koning als Rehabeam te begeven. Toch gaan ze op weg, met achterlating van ál hun bezittingen.

Wat trékt hen dan eigenlijk naar Juda? Wel: koning Jerobeam en zijn opvolgers maakten het de priesters van dit volk onmogelijk, hun ambt naar behoren te blijven vervullen. Want Jerobeam kon wel priesters gebruiken (heel veel zelfs, want we leren hem kennen als een écht godsdienstig mens), maar dan moesten die priesters zich onderwerpen aan de voorschriften die van toepassing waren in de nieuwe situatie van de scheuring: Jeruzalem was als centrum van eredienst wéggevalen — het volk had toch zélf tegen David en Jeruzalem gestemd en hem, Jerobeam gekozen? — nu verwachtte de koning dat de priesters ook hártelijke medewerking zouden verlenen aan de vernieuwing van de eredienst, die Jerobeam had uitgedacht. Voortaan zou de HEERE niet meer gediend worden bij ark en tempel, maar bij 2 gouden kalveren, die de koning te Dan en te Bethel had opgericht. Iedere priester

die bereid was, zich aan deze besluiten te onderwerpen, kon in functie blijven.

Zó begon de HEERE in die jaren hereniging te werken: door een uittocht teweeg te brengen uit het 10-stammenrijk naar Juda. Priesters en Levieten in groot getal voorop, en vs 16, „Ná hen trokken allen uit de stammen Israëls naar Jeruzalem, die hun hart erop hadden gezet om den HEERE, den God Israëls te zoeken”. Hoort u, hoe radicaal dat er staat? Jerobeam is altijd blijven zeggen: wij zoeken hier óók den HEERE, Israëls God. Mijn gouden kalveren staan daar niet in plaats van de HEERE, maar als symbolen vóór den HEERE. Maar de broeders die wegtrokken, zeiden: Jerobeam kan ons nog meer vertellen: je mag den HEERE alleen zoeken in de weg die Hij heeft voorgeschreven. Van gouden kalveren heeft de HEERE nooit willen weten. Ook nú niet. Daarom is de HEERE hier ook niet. We gaan Hem zóeken: in Jeruzalem. En toen waren ze niet meer tegen te houden. Daar togen ze uit, bij duizenden. En... merkwaardig, zelfs de grimmig dreigende forten van Rehabeam en de ongeloofspolitiek en het daarmee samenhangende juk, dat hen nu in Juda wachtte, kon hen niet weerhouden. Als de HEERE Zijn volk duidelijk laat zien: het gaat hier om de keuze vóór of tegen Mij, dan wóorden de harten van dat volk gewillig. Dan is geen offer meer te groot. Dan is zélf de afstotingspolitiek bij de ware kerk géén verandering tot wederkeer.

Hoe genadig was de HEERE toen zélf die politiek-berekende koning van Juda nog! Vs 17 zegt van die uit de 10 stammen overgekomen broeders: „Zij versterkten het koninkrijk zeer en waren gedurende 3 jaren een krachtige steun voor Rehabeam...”. Zij, de broeders die overkwamen uit de valse kerk, waren hem groter steun dan de forten en schilden en speren, waarin hij zijn kracht had gezocht. Wel beschamend voor zijn berekeningen.

„Zij versterkten het koninkrijk Juda... gedurende drie jaren... want zij bewaardden drie jaren den weg van David en Salomo”.

2 Kron. 11 : 17.

„Ik weet uw werken, zie, Ik heb een geopende deur vóór u gegeven...”.

Openb. 3 : 8.

Het herstel van de breuk, die tussen de 2- en de 10 stammen gekomen was, heeft helaas maar kort geduurd. Pas véél later, in de tijd van Juda’s koningen Hizkia en Josia, horen we van voortgaande toenadering. Maar onder Rehabeam kon zoiets heerlijks en schoons als heling van de geslagen breuk niet gedijen. De overkomst uit het 10 stammenrijk heeft maar 3 jaar aangehouden. Toen kwam er stagnatie. Wél bleven de bezwáren drukken: „Jerobeam en zijn zonen” verhinderden de priesters des HEEREN hun ambt te verrichten, 14. Dat blééf priesters, levieten en kerkvolk in gewetensnood brengen, maar tot óvergang naar Juda, en versterking van de kerk aldáár kwam het niet langer.

De oorzaak daarvan was niet gelegen in de áfgrendelingspolitiek van Rehabeam en Jerobeam: niet de leiding weerhield het volk van wederkeer, maar... de zónden die aanstonds na de scheuring de overhand verkregen over de wáre kerk! Zie maar 12 : 1 „Toen Rehabeam zijn koninklijke macht stevig gevestigd had en sterk geworden was, verliet hij de Wet des HEEREN, en geheel Israël met hem”. In 1 Kon. 14 : 22 vv. vernemen

UIT DE INHOUD:

Kerkscheuring (IV)	K. C. S.
Spanningen in de Kerk (XXV)	C. V.
Is dit nog „theologie”?	J. M.
De zin van de Sabbat	H. V.
Christelijke persvrijheid (II)	D.W.L.M.
Boekbespreking	Ms.
Persschouw	C. V.
Ingezonden	J. L.
Kerknieuws	

we daar bijzonderheden over: er stonden in Juda weliswaar geen gouden kalveren, zoals te Bethel en Dan in het 10-stammenrijk, maar er verzezen in Juda „hoogten en gewijde stenen en gewijde palen op elke hoge heuvel en onder elke groene boom. Zelfs waren er aan ontucht gewijden in het land. Zij deden naar de gruwelen der volken, die de HEERE voor het aangezicht der Israëlieten verdreven had”. Wie iets weet van de vruchtbaarheids-godsdiensten die onder de heidenen in Kanaán destijds bloeiden (zie hierover het art. „De godsdiensten der Kanaänieten en Aramaeërs” van J. P. Lettinga, in Godsdiensten der wereld, II) ziet onmiddellijk: hier wordt de complete inventaris opgegeven van Kanaänietische cultusplaatsen. M.a.w.: de dienst des HEEREN in Jeruzalem blééf, alles nauwkeurig volgens voorschrift. Zó dat Rehabeams opvolger Abia straks tegenover Jerobeams gouden kalveren durft zeggen: „Wij daarentegen — de HEERE is onze God, wij hebben Hem niet verlaten; de zonen van Aäron dienen den HEERE als priesters, de Levieten doen hun werk en ontsteken voor den HEERE brandoffers elken morgen en elken avond... enz. enz.”. 2 Kron. 13 : 10 vv. Het is met de grondslag, de papieren en de wettigheid van deze ware kerk prima in orde. Máár... intussen valt in die ware kerk heidendom binnen, érger, hardnekkiger en grover dan het ooit geweest is vóór David en Salomo in de Richteren-tijd. Tóén brak het herstel van de gebroken eenheid, dat de HEERE zo heerlijk begonnen was, rúw af.

Hij gunt de weelde van herstel der geschonden gemeenschap alléén aan de kerk die Hem tróuw dienen blijft. Trouwens: welke réden konden die van het 10-stammenrijk nog hebben om naar Juda over te gaan, als in Juda dezelfde zonden bedreven werden, in andere vorm? De werfkracht der kerk, en zo de héling van de geschonden eenheid, ligt in haar werken! Prof. Veenhof heeft dat onlangs in dit blad geïllustreerd uit de geschiedenis der Afscheiding.

Wij menen uit het behandelde Schriftgedeelte, 2 Kron. 10 en 11 de volgende lessen te kunnen trekken voor de gescheurdheid der kerk vandáág.

1. De kerk is één. Ze kán alleen in haar eenheid bestaan.
2. De kerk wordt door de zonde niettemin dikwijls gescheurd.
3. De werkelijkheid die Gods Woord ons, zowel wat betreft het eerste als het tweede, openbaart, gedooft niet dat wij theorieën hanteren die bedoelen hetzij de geboden eenheid, hetzij de zondige gescheurdheid der kerk weg te redeneren of te verzwakken.
4. Omdat de gescheurdheid der kerk een

- werkelijkheid is, is en blijft zij voor Gods volk een grote smart en een gedurig hartzeer door den heiligen Geest.
5. Als de kerk scheurt, laat God ons niet in het onzekere hóe en waar en tot welke gemeenschap Hij héél Zijn volk opnieuw vergaderd wil zien.
 6. God werkt dan ook herstel van de eenheid door de harten van Zijn volk tot vrijmaking van de valse kerk te bewegen.
 7. Niettemin blijft Hij óók in de valse kerk werkzaam door Zijn Woord en Geest, en geeft Hij in die afvallige gemeenschap wettige ambtsdragers. Die blijven Gods verbondsvolk aanspreken als Gods volk, en roepen het op tot wederkeer.
 8. Aan de gescheurdheid der kerk heeft dikwijls de ware kerk niet minder schuld dan de valse. (Koning Rehabeam gaf door zijn hardheid en ongelooft zelfs de

- aanleiding tot de scheur). Ook staat juist de wáre kerk, als zij in zonden valt, het herstel van de eenheid in de weg.
9. Ons biddend trachten naar herstel van de gebroken eenheid moet dan ook niet gespannen zijn op mogelijkheden van een gunstiger kerkpolitiek (al of niet samenspreken enz.), maar op wederkeer tot de HEERE in de gewone levenspraktijk. Zodra de HEERE met wèlgevallen onze werken ziet, mogen we met vertrouwen Zijn gunst in wachten.
 10. Derhalve is het nú méér dan ooit de roeping van alle ambtsdragers der kerk om getrouw te zijn in hun primaire taak: door prediking, huisbezoek, catechisatie, Bijbelstudie enz. Gods volk laten zien, welke de wil des HEEREN is voor hun levenspraktijk.

Valthermond, Dr.

K. C. Smouter.

Spanningen in de Kerk

XXV

Dóórpraten... In Gods naam, — dóór-praten!

We maakten vorige week een paar opmerkingen over Schilders strijd voor de kerkelijke eenwording van alle ware gelovigen. En dan speciaal over Schilders worsteling — het woord is niet te zwaar — om de vereniging van Gereformeerden en Chr. Gereformeerden tot stand te brengen althans te bevorderen.

We willen nu een ander facet van Schilders strijd voor de eenheid der gelovigen bekijken. En wel naar wat hij met het oog daarop eens deed ten aanzien van zijn hervormde broeders.

In 1934 was het een eeuw geleden, dat de Afscheiding plaats vond.

Er werden allerwege herdenkingssamenkomsten gehouden. Ook een grote nationale, uitgaande — niet officieel — van de Gereformeerde Kerken. Deze werd door de radio uitgezonden.

Maar niet alleen de kinderen van de Afscheiding, ook de Hervormden lieten zich in die dagen over de Afscheiding horen. En, zoals wel van zelf sprak, ook hun woord werd door de radio alom den volke bekend gemaakt. Bovendien werden de door de hervormde broeders gehouden redevoeringen ook gedrukt.

Op wat deze herdenkers van de Afscheiding — het waren de confessionele predikanten A. B. te Winkel, Dr J. C. Kromsigt en J. W. Groot Enzerink — hadden betoogd ging Prof. Schilder in in een artikelenreeks in De Reformatie, welke tot titel had: **Kerkelijke gedeeldheid en Verbondsgehoorzaamheid**. Een reeks welke later, enigszins omgewerkt, als brochure bij Kok werd uitgegeven. De titel ervan was „**Ons Aller Moeder, Anno Domini 1935. Een „roepstem” beantwoord**”.

* * *

Het is natuurlijk onmogelijk heel deze brochure hier te releveren.

Ik wil wèl zeggen dat ze een van de beste en mooiste van Schilders geschriften is. Misschien wel hét beste en mooiste. Het is een staal van voorname, echt christelijke polemiek.

Om te typeren hoe Schilder in zijn bespreking van, zijn polemiek met de hervormde predikanten te werk ging noem ik een voorbeeld. Daaruit wordt de aanpak, de geest, de tendens van Schilders schrijven onmiddellijk duidelijk.

Een van de sprekers, Ds Te Winkel, had o.a. opgemerkt — ik geef zijn woorden weer zoals Schilder het deed — „dat het eigenlijk beschamend was „voor ons, Hervormden”, „dat er in de honderd jaar, die verlopen zijn sinds de scheiding, nimmer zulk een moment van grote geestkracht bij ons” (Hervormden) „geweest is, dat wij de boodschap hebben doen uitgaan tot de gescheiden broeders in ons Vaderland: kom toch samen, kinderen des verbonds om des Heren zoendood te gedenken, kom toch weder tot de ene avondmaaldis”. Het had, zegt Ds te Winkel eerder moeten geschieden. Maar thans zouden deze sprekers het doen. „Nu willen wij, nu mogen

wij niet langer wachten. Geen moment meer en wij willen door de snelle wegen der lucht spreken tot de harten, tot de consciëntien der gescheiden broeders”.

* * *

Wat doet nu Prof. Schilder?

Gaat hij deze oproep op de geniale wijze waarop hij dat kon „afbreken”? Zo, dat er geen spaan van over blijft? Om dan aan het einde direct of indirect te zeggen, dat dit gepraat niets om 't lijf heeft en men het verder maar moet negeren?

Neen, dat doet Schilder niet. Zeker, hij geeft een zorgvuldige analyse van deze oproep en een diep borende kritiek, vooral op de vooronderstellingen daarvan. Maar dat doet hij toch niet alléén. Dat is voor hem zelfs niet de hoofdzaak.

Er komt aan het slot van zijn betoog ook niet een tirade hoe slecht het er wel met die hervormde dominees voorstaat. En dat er van en in de Hervormde Kerk toch geen bekering mogelijk is, omdat het eenvoudig niet bestaat, dat een gedeformeerde kerk weerkeert tot de dienst des Heren.

Neen, hij neemt de woorden van zijn opponenten zeer ernstig. Hij houdt hen er aan. En hij vraagt hun nu werkelijk te **doen** wat zij zeggen. Zelf te doen wat zij van anderen vragen. En zo komt hij tot de bewogen oproep: „Gij roept ons op tot de éne avondmaalstafel: **wilt gij ons zeggen waar die bij u is?**” „Toont ons die éne avondmaalstafel; en toont ons tevens, dat het inderdaad een **avondmaals**tafel is. En zo gij dat kunt, wij zullen dadelijk met u meegaan. Want dat is onzerzijds al een eeuw geleden beloofd. Wij wijzen u op de hanepoten van hen, die de Acte van Afscheiding ondertekend hebben. Deze met bevende hand schrijvende „lidmaten” uit het gebied, dat gij vergelijkenderwijs thans tot de tien stammen rekent, ze hebben bij voorbaat op een eventuele oproep geantwoord, dat zij met de Nederlandse Hervormde Kerk — die gij vergelijkenderwijs de positie van twee-stammenrijk toekent — geen gemeenschap meer willen hebben totdat deze terugkeert tot de waarachtige dienst des Heren”.

Dit is het typerende ook van deze polemiek van Schilder: de poging om de consciënties te raken; het zijn opponenten dringen om ernst te maken met wat zij zeggen, en vooral de worsteling weg te doen wat scheiding maakt tussen de kinderen Gods opdat de door God gewilde eenheid kómt! Hij roept concreet op tot kerkelijke gehoorzaamheid aan Jezus Christus.

* * *

Er is nog een aspect aan Schilders polemiek met deze hervormde predikanten, dat onze volle aandacht verdient.

In het begin van zijn brochure wijst Schilder er op dat zijn geschrift een ondertitel heeft. Namelijk: „Een „roepstem” beantwoord”. Die ondertitel zo verklaart hij is hem eigenlijk méér waard dan de eigenlijke titel. Waarom?

Wel de hervormde predikanten die de Afscheiding herdachten spraken de Geref. Kerken aan. En alle gereformeerden. Zij roepen die ergens toe op. Namelijk om tot de éne avondmaalstafel te komen. Zij roepen op een

handeling, een kerkelijke handeling te verrichten. Zij doen dat in de Naam des Heren. En zij vragen, smeken om een woord, een ant-woord! Dat zijn allemaal ernstige dingen.

Welnu — dat staat voor Schilder vast — dan **moet** die oproep ook beantwoord worden. Zwijgen, ver-zwijgen, dood-zwijgen zou zonder meer zonde zijn. En dan moet die oproep beantwoord worden niet om de tegenstanders „op hun ziel te geven”. Met hen „af te rekenen”, hen „te vloeren”. Ook niet om eventuele kwade gevolgen voor de „eigen” kerk te elimineren. Niet om haastig iemand die door deze oproep getroffen werd een neutraliserende injectie te geven — hij mocht anders eens „weglopen”! Neen, niets van dat alles.

Er moet een antwoord gegeven worden om Gods wil, om der wille van Christus. Want die eist dat wij vragende broeders helpen, de weg wijzen, dringen tot de gehoorzaamheid aan Gods wet. Die eist ook, dat we dag in dag uit met Christus meewerken aan de éénwording van allen die Gods kinderen en zo zijn broeders zijn. Er moet voorts ook een antwoord gegeven worden om der wille van die roepende broeders. Zij mogen nooit kunnen zeggen: „Wij hebben in 's Heren naam gesproken, geroepen, maar men heeft niet eens naar ons willen hóren!” Er moet een antwoord gegeven worden ook om de opgeroepen broeders. Gods kinderen moeten te allen tijde bereid zijn rekenschap af te leggen van de hoop die in hen is. Die moeten elken dag gevonden worden meewerkende met Christus om, in de weg van waarheid en recht, tot de door God gewilde — ook kerkelijke — eenheid te komen van al zijn kinderen. „Want — zo schreef Schilder — wij geloven dat komen in het volle getal — n.l. aan de éne Avondmaalstafel — behóórt tot het gebód”.

* * *

Zie dat alles leefde in Schilder en daarvan schreef hij:

Het woord dat deze predikanten spraken ráákt de Gereformeerde Kerken. „Mijn eigen kerk. Mijzelf. Hier wordt onder vele duizenden ook ik opgeroepen tot de éne dis des **Verbonds**”. Hier word ik gevraagd, hier worden mijn kerken gevraagd, wat we zullen doen, — naar de consciëntie — met de boodschap der redenaars, wien het gescheiden zijn der kerken ter harte gaat, gelijk ook ons zelf. Wij zijn hier aangesproken, in het openbaar. De sprekers mochten niet zwijgen. Mogen wij het dan?

Neen, wij mógen het niet. Er is immers om een weder-woord, een ant-woord gevraagd. En men moet de beslissing inzake het al-of-niet geven van een antwoord nooit laten afhangen van de vraag of een weder-woord nu heus wel helpt. Gods Woord — ook als het polemiseert — keert niet ledig weer. Als 't maar het zijne is”.

Indien het ernst is met de woorden van deze sprekers — en daar twijfelt Schilder niet aan — en indien het ernst is met de woorden van allen, wie ook, die ons over de kerkelijke eenheid aanspreken, „dan moet er onophoudelijk gepolemiseerd worden. Vólhouden, wat waar is. Laten vallen, wat niet waar is. Maar dóórpraten. Dóórpraten... In Gods naam — dóórpraten”.

Zeker Schilder weet het beter dan wie ook, van dat dóórpraten komt dikwijls niet veel terecht. Dat beleven we nu ook weer! „Maar juist om te voorkomen, dat straks de antichrist ons naar elkaar toe-ranselen móét, m.a.w. om het mogelijk te maken, dat wij onze zaken nog zelf afhandelen, of ten minste gaan behandelen, en onze geschillen zelf bespreken, en onze houding zelf bepalen, móét er worden gepolemiseerd, d.w.z. moet voor de vragen van „heel ons doen en laten” het „volle licht” worden „gezocht”, en het „oordeel” van Gods Woord gevraagd worden”.

Op deze wijze gaat Schilder in heel zijn brochure door. Op zijn bekende wijze analyseert hij de argumenten van zijn hervormde broeders tot op het been. Maar het boeiende, het bewogene daarvan is dat hij ze wil ráken. Dat hij ze wil winnen. O nee, niet voor de „eigen” kerk, maar voor de gehoorzaamheid, de concrete gehoorzaamheid hier en nu aan Jezus Christus in zijn dagelijkse arbeid om zijn kerk te vergaderen, op te bouwen ook hierin, dat één worden wie in Hem één zijn.

* * *

Aan wat Schilder vóór de vrijmaking dacht, sprak, deed, is hij ook daarna trouw gebleven.

hervormde broeders om te komen tot eenheid.

In een van zijn eerste redevoeringen welke hij na de vrijmaking hield bracht hij expres en met nadruk ook de verhouding tot de Ned. Herv. Kerk ter sprake. Hij verklaarde namelijk dat de strijd tegen iedere toevoeging aan de belijdenis door hem en de zijnen ook werd gevoerd met het oog op een eventuele hereniging met de Ned. Herv. Kerk!

De afgescheidenen en de dolerenden hebben de oude confessies der oude nederlandse gereformeerden opnieuw aanvaard. En ze hebben toen tegen de hervormde broeders en de Hervormde Kerk gezegd: Keer ook tot die belijdenis terug! Keer terug tot de leer, dienst en tucht der vaderen. En als ge dat doet komen wij weer bij u!

Vooraf ook met het oog op deze belofte mag niets aan de belijdenis worden toegevoegd! Want als men dat doet wordt men zelf ontrouw aan wat men voor God en de mensen uitsprak, beloofde en vroeg... En geeft men de anderen de kans om zich van de ernst van die oproep af te maken, men legt hen een ergernis voor de voeten op de weg naar de echte wederkeer.

Schilder zei toen letterlijk het volgende: „Ik sta vandaag in de Herv. Kerk op de preekstoel. Ik denk thans aan de Herv. Kerk en ik weet, dat ik als zoon der Geref. Kerken in ons vaderland, door geboorte in haar midden¹⁾, verplicht ben, om dat uit te spreken tegenover alle gelovigen Gods, ook in de Herv. Kerk, want — het is beloofd in '34 door De Cock en herhaald in '86 door Kuiper en de zijnen, beloofd, dat wij als geref. mensen, noodgedwongen weliswaar(!!!), ons een tijdlang(!!!) in afzondering geplaatst wetend door de overmacht, toch bereid zijn, dadelijk, ik zeg **dadelijk**, samen te leven met iedereen, die in dit ons eigen vaderland zich baseert op de drie eertijds aanvaarde klasieke formulieren van enigheid.

Reeds om de Hervormde Kerkmensen, indien zij in hun kerk, wat aanvankelijk misschien mogelijk schijnt, weer komen tot een andere kerk-inrichting, reeds om die reden moeten wij vandaag niets toevoegen aan de drie formulieren van enigheid, noch iets er af doen, tenzij wij vinden, dat wat er staat niet klopt met Gods Woord... Welnu als God ons verplicht en onze eigen eer ons verplicht, om met hen samen te gaan, zodra het kan, is het ook daarom reeds verkeerd en zondig, een nieuw formulier te maken, dat komt als surplus boven de bestaande belijdenis en een struikelblok wordt voor hen om met ons samen te leven”.

En daarom sprak Schilder dit prachtige echt oecumenisch-gereformeerde woord: „Het gaat niet bij ons vandaag in ons protest tegen de nieuwe binding, om een smal kerkje! En ze mogen ons niet honen zeggend: Naar uw enge fantastische hemelpoort, strompelt gij op uw afgebakend paadje voort. Neen, neen, wat ons drijft in ons protest tegen de binding boven de Schrift uit, in ons protest tegen de toevoeging aan de besaande formulieren, wat ons drijft is de drift, de drijving om éénheid te hebben, die onzerzijds mogelijk te maken, met alle Herv. mensen, wier kerkformatie leven gaat naar hetgeen wij houden voor Gods Woord én met anderen, ook van de Chr. Geref. Kerk. En deze drift en drijving van het katholiek, dat betekent algemeen kerkbesef speelt niet de laatste viool wanneer wij zeggen: Wij kunnen ons ook daarom niet verplichten, gelijk gij wilt, verplichten met een eed te zweren voor Gods aangezicht, dat God zelf in zijn geschreven Woord ons beveelt te geloven, dat krachtens de beloften Gods en krachtens onze belijdenis, het zaad des verbonds is te houden voor wedergeboren en in Christus geheiligd, totdat bij het opwassen uit leer of leven blijkt het tegendeel, dus het niet-wedergeboren-zijn en het niet-in-Christus-geheiligd-zijn”.

In dezelfde rede betoogt hij dat de kerk er om Gods wil voor moet zorgen „dat haar kansel is een concentratiepunt, dat haar doopvont wordt een verenigingspunt en haar avondmaalstafel wordt een communie-thing voor al degenen — ik zeg, voor al degenen, die God waarachtig vrezen. Wij hongeren dat naar de katholieke kerk, naar de kerk, die algemeen is en wij zweren bij God een dure eed, ook vandaag, wij zweren een dure eed, die aldus luidt: Waar ook en wanneer ook wij gaan staan in een kerk-formatie, hoe ze ook heet of heten kan: het zal niet aan ons zelf mogen

liggen, als er één man en één vrouw of een kind buiten blijft, waarvan God zegt: het moet er binnen wezen”.

Zo sprak, zo handelde Schilder voor en na de vrijmaking.

En wat hij zo zei is een wezenlijk element van die vrijmaking omdat het een wezenlijk element is van het waarachtige, oecumenische kerk-besef. Want, om nog eens met Schilder te spreken: „Konstitutief „kenmerk” der kerk

van de eerste rang” is „de wil, en de daad van het vergaderen der gelovigen tot één lichaam. Oecumenisch **willen** is primair kenmerk der kerk; de vraag, **hoe** en **wanneer** de kerkformatie werkelijk oecumenisch is, zal alleen te beantwoorden zijn door de bekend gemaakte, **geopenbaarde** uitgedrukte wil van God”.

C. V.

¹⁾ Prof. Schilder was „krachtens geboorte” lid der Ned. Herv. Kerk. Hij werd in die Kerk gedoopt.

Is dit nog „theologie”?

Onder deze titel heeft Pfarrer Fritz Rienecker van Stuttgart onlangs zijn hart gelucht over dingen die in een paar theologische werken, die in Duitsland in de laatste tijd zijn uitgekomen, geponeerd zijn. Is dit nog „theologie” vraagt Rienecker. Hij bedoelt met „theologie” christelijke theologie. En christelijke theologie is volgens hem, de theologie van mensen, die geloven wat de kerk der eeuwen heeft geloofd en wat in het oude apostolicum (de twaalf geloofsartikelen) omtrent de Here Jezus beleden wordt.

Frits Rienecker is de Rienecker van de *Sprachlicher Schlüssel zum Griechischen Neuen Testament*. De lezer vergeve mij deze duitse titel. Ik kan niet best zonder dit Duits op dit ogenblik. Theologen die hun grieks nieuw testament plegen te hanteren, kennen waarschijnlijk de naam van deze Schlüssel en van de auteur ervan. Misschien weten ze ook van zijn praktische „Handkommentar” op het Nieuwe Testament. Gereformeerd is Rienecker niet, maar hij is net zo bijbelgetrouw als de beste gereformeerden.

Het eerste boek waarover Rienecker zijn hart heeft gelucht is het werk van dr Heinrich Buhr, dat hij in samenwerking met de Kieler hoogleraar in de filosofie, Walter Bröcker heeft doen verschijnen onder de titel: *Zur Theologie des Geistes* (Bijdrage tot theologie van de Geest).

Rienecker is onthutst omdat in dit boek de volgende stellingen worden gepubliceerd:

1. dat Jezus van Nazareth „Gods eniggeboren Zoon is”,
2. dat Jezus door de maagd Maria van de Heilige Geest ontvangen is,
3. dat Jezus van de doden opgestaan en ten hemel is opgevaren,
4. dat Hij nu aan de rechterhand Gods zit „waarvan Hij zal wederkomen om te oordelen de levenden en de doden”,

dat alles is volgens deze auteurs mythe van oeroude herkomst. Dr Buhr zegt op blz. 28, dat dit de verbazingwekkende situatie is, dat men Christus juist met de dogmatische middelen, waarmee men zijn eigensoortigheid heeft willen rechtvaardigen en funderen, namelijk met de voorstellingen van de „Zoon Gods”, waartoe de geboorte uit de maagd, de vernedering, de nederdaling ter helle en de opstanding en de verhoging in de hemel behoren — niet een absolute en uitzonderlijke rang kan geven. Want dit alles (de geboorte uit de maagd, de vernedering, de nederdaling ter helle, de opstanding en de verhoging aan de rechterhand Gods) is volgens hem oude mythe en hellenistische mythologie, die ook door anderen zijn geloofd van hun Verlossers. De godsdienstwetenschap heeft ons voor de betekenisvolle, theologische problematiek gesteld, dat wij nu zien, hoe ondeugdelijk juist deze voorstellingen zijn, waarmee de christelijke dogmatiek en de „theologie der Openbaring” de onvergelykelijkheid en de absolute van Jezus heeft gefundeerd. Ook met de voorstelling „Zoon Gods” staat Jezus in de rij tussen vele anderen, die deze titel hebben gedragen. De kerkelijke theologie heeft zichzelf in deze situatie, dewelke haar de menselijkheid van haar leringen tot bewustzijn doet komen, zó getracht te redden, dat zij voor haar doel dat, wat anders juist mythe, oude vrouwenpraat, legende, verdichting, poëzie is, tot **geschiedenis** heeft verklaard. Wat wordt bericht omtrent helden van andere godsdiensten, dat is naar de mening van de kerkelijke theologie onwaar. Maar het bijbelse biezekstje uit Exodus en de bijbelse maagd Maria, die mo-

gen geen sprookjes heten, maar echte realiteit.

Deze stelling van de kerkelijke theologie nóemt dr Buhr niet alleen dom, zij is volgens hem dom en moet farizeese arrogantie bedekken.

Aldus dr Buhr. Dominee in de buurt van Tübingen.

Rienecker is onthutst. Hij schrijft dat hij zijn ogen niet kon geloven toen hij deze dingen las en dat hij zich herhaald heeft afgevraagd: heeft dit nu een spotter, die de kerk heeft verlaten geschreven? Of niet? Antwoord: nee, dit is niet afkomstig van een spotter, maar van een dominee van de Württembergse Landskerk in Pfronten bij Tübingen. En, zegt Rienecker, achter hem staat, helaas, een hele theologische richting. Dit is niet anders te kwalificeren dan als Godslasterlijk en een belediging van de leiding van de Württembergse Landskerk.

Zo gaat het in de Evangelische Kerk in Duitsland toe vandaag. Hier is de funeste invloed van Bultmann duidelijk.

Het tweede boekwerk waarover Rienecker zijn hart lucht is van Ethelbert Stauffer, professor aan de universiteit te Erlangen. Ethelbert Stauffer is een bekend hoogleraar en scribent. Ook in ons land bekend. Zijn „Theologie des neuen Testaments” heeft vele lezers gevonden. Zijn werk „De Koning en de Keizers” is in onze taal vertaald en uitgegeven bij Bosch en Keuning, Baarn. En het krijgt een goede pers. En niet lang geleden was hij voor de microfoon van de Ned. Christelijke Radio-Ver. te horen in de Theologische Aetherleergang. Van hem is ook een werk met de titel: „Jezus, Paulus en wij”.

De uiteenzettingen van Stauffer in dit laatste werk noemt Rienecker schokkend. Zij lossen onze geloofsbelijdenis en onze Bijbel volledig op. Er blijft bij Stauffer slechts een Zerrbild van Jezus en van Paulus. Een paar zinnen als illustratie.

Stauffer schrijft:

„De Christusboodschap van de oerkerk is een vervalsing van Jezus van Nazareth, van zijn gestalte, zijn geschiedenis en zijn boodschap”.

De oerkerk dat is de eerste gemeente, waartoe de apostelen behoord hebben.

Nog een zin van Stauffer:

„De paulinische rechtvaardigingsleer en de leer van de genade is iets heel anders dan de oerbodschap van Jezus, die van soevereine en grenzenloze... barmhartigheid Gods spreekt”.

Nog een:

„De erkenning dat wij ons voor de heilige wil van God als in diepe en schuldige onmacht tekortschietende moeten neerbuigen, is een gruwelsprookje. Daartegenover heeft Christus ons tot een optimistische beoordeling van onze toestand opgewekt. Het geloof, dat ons in deze schuldige onmacht als enige hulp de barmhartigheid Gods blijft, is een illusoire uitvlucht. Daartegenover wekt Jezus ons op ons te bezinnen op onze eigen morele energie”.

En dit:

„Alle christologische uitspraken over Jezus zijn problematisch. Want niemand kent den Zoon, niemand, van Petrus, Paulus en Johannes tot op Barth, Brunner en Gogarten”.

Men vindt dit standpunt van Stauffer ook in zijn in het Nederlands vertaalde werk, dat bij Bosch en Keuning is uitgekomen. Daarin

spreekt hij toch ook over het begrip „Zoon Gods” als een mythologisch begrip. Hij vindt dat in de bijbel bij Adam in de eerste plaats en bij Henoeh, de zevende van Adam, en dan bij de Here Jezus. Jezus en de apostelen, zegt hij ergens in dit boek, spraken de taal van de mythe.

In het boek, dat Rienecker heeft doen schrikken, noemt Stauffer Paulus hoogmoedig en vervuld van clericale autoriteit. „Paulus werd metafysisch en verklaarde met bloedige ernst: ik heb de Geest. Deze man Paulus is gevaarlijk, want deze man dreigt met likwidatie. . . . Deze man schijnt zichzelf voor onfeilbaar te houden, en dat ondanks alle demoedsformules waarmee hij zijn brieven tooit, een rechter over harten en lotgevallen, over mensen en zeden, over dicht-

bij en veraf — hij — Paulus helemaal alleen”.

Volgens Stauffer is niet de zondigheid, niet de verdorvenheid des harten en de barmhartigheid van God het grote thema van het christelijk geloof, maar de „harteloosheid is de grote zonde, die Jezus vooral en verbitterd bestrijdt. Daarom is de daad van de barmhartige Samaritaan het grote voorbeeld van de nieuwe moraal die Jezus verkondigt”.

We zullen maar ophouden met citeren. Rienecker heeft wel gelijk als hij schrijft dat hier de geloofsbelijdenis en de bijbel worden opgelost. Hier wordt het belijden van de kerk op haar kop gezet. En weer door een professor in de theologie. Vandaar de vraag van Rienecker: Is dit nog theologie?

J. Meester.

De zin van de Sabbat

Antwoord aan Ds Francke

II

We komen nu tot de Schriftgegevens.

En de eerste vraag, die we hierbij onder de ogen willen zien is deze, of de Schrift leert, dat de sabbat bij de schepping is ingesteld m.a.w. of het sabbatsgebod aan Adam en Eva is gegeven en daarmee aan alle mensen.

En nu menen we inderdaad, dat op die vraag ontkennend geantwoord moet worden. De argumenten, die voor een bevestigend antwoord gegeven worden, achten wij niet bewijskrachtig.

Ik heb in mijn 2e art. er drie genoemd. Coll. Francke schrijft in zijn 2e art., dat er in de loop der tijden wel méér argumenten voor de instelling van de sabbat bij de schepping zijn genoemd. Maar hij volstaat met slechts twee te bespreken. Erg bewijskrachtig zullen die andere ook volgens hem dan wel niet zijn.

Hij staat dan vooreerst nogal uitvoerig stil bij Ex. 16 : 5 en 22—30, waar Israël geboden wordt op de 6e dag een dubbele portie manna te verzamelen, omdat de volgende dag een heilige sabbat voor de HERE zou zijn, waarop geen manna zou vallen.

Coll. Francke verwijt mij, dat ik dit argument veel te beknopt heb besproken, het niet verder breng dan een indruk. En hij stelt mij in dezen allerlei nogal dringende vragen.

Nu zou ik hierbij willen opmerken, dat Ex. 16 : 5 en 22—30 geen stelling is, die door mij is opgeworpen en die dus door mij verdedigd moet worden, maar dat het een stelling is van hen, die beweren, dat de sabbat bij de schepping is ingesteld. Op hen rust dus de bewijslast, die stelling waar te maken. Ik heb dan verder niets anders te doen dan na te gaan of de bewijsvoering deugdelijk is.

Nu vond ik hierover bij Gispens, die een voorstander is van deze theorie, in zijn K.V. op vs 5 alleen dit: „Uit deze bepaling blijkt, dat de Sabbat al aan Israël bekend was vóór de wetgeving op de Sinaï”.

En ik schreef hiervan: Ook al zou men dit toegeven, dan volgt daaruit nog niet, dat het sabbatsgebod al van de schepping dateerde.

En dat handhaaf ik. Ook al meent men, dat uit Ex. 16 volgt, dat Israël reeds voor de wetgeving op Sinaï de sabbat kende, dan is daarmee het bewijs nog niet geleverd, dat reeds bij de schepping het sabbatsgebod is gegeven. En nu stelt coll. Francke mij wel allerlei vragen, maar hij heeft zich aan de bewijsvoering ook niet gegeven. En dat was zijn taak.

En dan is het vervolgens m.i. nog niet eens zo zeker, dat uit Ex. 16 volgt, dat Israël toen reeds met de sabbat bekend was.

Gispens weet het niet verder te brengen dan: „De viering als rustdag schijnt verwaarloosd te zijn blijkens de houding der vorsten en de mededeling in vs 27”. K.V. op vs 22—30. Hij meent dus, maar het is niet meer dan een subjectieve mening, dat Israël het sabbatsgebod reeds kende, maar het verwaarloosd had. Hiertegenover stelde ik, dat we veeleer de indruk krijgen, dat het volk Israël hier voor iets ongewoons stond. Zeker, dat is ook maar een indruk. Maar wat wil men? Een slechts symbolisch verdedigde stelling, hoeft men toch niet met zwaar geschut te bestoken? Bovendien heb ik het voordeel,

dat niemand minder dan Prof. Geesink, hoewel van mening, dat de sabbat een scheppingsordinantie is, mijn indruk deelt: „Als positief gebod dateert de sabbatsinstelling eerst uit de woestijn, voorbereid door de dubbele manna-inzameling op de zesde dag (Ex. 16 : 22 e.v.), waarbij men de indruk ontvingt, dat het volk de zevende dag als rustdag vóór die tijd niet kende”.¹⁾

Dus zou ik willen voorstellen: Coll. Francke bewijze eerst, dat uit Ex. 16 blijkt, dat Israël toen reeds de sabbat kende. En als hij daarmee klaar is, bewijze hij vervolgens, dat daaruit volgt, dat de sabbat reeds bij de schepping was ingesteld.

Ik voor mij ben van mening, dat het bewijs niet is te leveren, maar ik hoop mij te laten overtuigen als deugdelijk bewijs wordt aangevoerd.

Voorshands meen ik nog, dat met Ex. 16 op zich zelf niets te beginnen is. Zeker, als uit Gen. 2 : 2 en 3 volgt, dat bij de schepping het sabbatsgebod werd uitgevaardigd, dan zou men misschien in Ex. 16 daarvan een bevestiging kunnen vinden, maar men kan niet omgekeerd uit Ex. 16 afleiden, dat Gen. 2 het sabbatsgebod moet bevatten.

Voor we nu naar Gen. 2 overgaan eerst nog even iets anders.

In zijn 2e art., onder 4d, nodigt coll. Francke me uit nu eens precies te zeggen, wanneer de sabbat is ingesteld, in Ex. 16 of Ex. 20. Ik begrijp niet, waarom mijn collega daar zo sterk op staat. Ik wil wel bekennen, dat ik niet weet, hoe we ons precies de sabbatsinstelling moeten denken. Maar ik heb me met die vraag ook niet bezig gehouden. De grote vraag voor mij is of de sabbat een scheppings- dan wel een mozaïsche instelling is. En dan interesseert het mij in dit verband niet of men de sabbat gegeven denkt met de wetgeving op Sinaï, — waarbij men eventueel de dubbele mannainzameling in Ex. 16 in de trant van Geesink als een voorbereiding daarvan ziet — dan wel enige tijd daarvoor.

Ik heb er op gewezen, dat God reeds voor de Sinaï bepaalde instellingen en verordeningen aan Israël gaf: het Pascha, de wet op de eerstgeborenen. Coll. Francke merkt daar onder 4e tegen op, dat deze duidelijk gegrond zijn in historische feiten. De laatste drie woorden zijn door hemzelf vetgedrukt. Waarom weet ik niet. En hij vraagt mij of de sabbat nu niet gegrond is in een historisch feit? En hij stelt, dat ik me ook om deze reden nader met Ex. 16 zal dienen bezig te houden.

Ik moet bekennen, dat ik daar niets van begrijp. Natuurlijk is de sabbat in een historisch feit gegrond. Het 4e gebod, zowel in de lezing van Ex. 20 als Deut. 5, spreekt duidelijke taal. Waarom zou ik me daarvoor met Ex. 16 moeten bezig houden?

Onder 4f wijst Francke er op, dat ik in mijn 3e art. heb gezegd, dat er m.i. sterke argumenten zijn, die er voor pleiten, dat de sabbat een mozaïsche instelling is. Maar hij kan die argumenten niet vinden.

Nu is het geen wonder, dat hij die argumenten niet vinden kan. Want hij negeert — later komt hij er wel op — wat ik vooraf schreef over Gen. 2 : 2 en 3, waarin ik meende te hebben aangetoond, dat ook daaruit, evenmin als uit Ex. 16, niet viel af te leiden, dat het sabbatsgebod reeds bij de schepping was gegeven. We hopen daar nog nader op terug te komen.

En zo waren m.i. dit al sterke argumenten, die voor een mozaïsche instelling pleiten, dat de argumenten voor een scheppingsordinantie niet houdbaar bleken. Want het is immers het een of het ander: scheppingsordinantie of mozaïsche instelling. Later heb ik de positieve argumenten voor de mozaïsche instelling gegeven.

Coll. Francke wil zich ook nog beroepen op de joodse leer en traditie. „Het is bekend”, zo schrijft hij in de slotalinea van zijn 2e art., „dat de joodse geschriften uit Jezus' tijd en ook daarvoor de instelling van de sabbat niet aan Mozes toeschrijven, maar daarvoor teruggaan op Gen. 2 : 2, 3”.

Ik weet niet, hoe hij daaraan komt. Gaat hij daarbij alleen af op wat hij vindt in het boek der Jubilaeën (II, 19—24)? We zouden het haast denken, want hij geeft geen andere argumentatie. Maar dan is het wel wat al te vlot geconcludeerd. Het boek der Jubilaeën is niet zo betrouwbaar. Het bevat allerlei fantastische voorstellingen. Zo o.a. dat ook engelen de sabbat moesten houden (I, 18), ja dat deze zelfs besneden waren (XV, 27)²⁾.

Prof. Geesink laat zich heel anders uit. „Door velen wordt dit bestreden, (nl. dat de sabbat in het paradijs is ingesteld, H.V.) o.a. door de Joden, die de sabbat voor specifiek Joods, voor ingesteld ten tijde van Mozes, houden. De sabbat is Israëls 'bruid'”.³⁾

Ik zou daarom de Joodse overlevering er maar buiten laten. Die pleit veeleer tegen Francke's opvatting dan er voor.

Roodeschool.

H. Venema.

¹⁾ Geref. Ethiek I, 350. Vgl. ook Visser a.w. noot 53: „Leest men de geschiedenis van Ex. 16, dan krijgt men toch wel sterk de indruk, dat voor het volk Israël de sabbat en het sabbatsgebod iets geheel nieuws was”.

²⁾ Vgl. M. J. Lagrange, Le Judaïsme avant Jesus-Christ, Paris 1931 p. 117.

³⁾ Geref. Ethiek I, 349. Volgens Lohse in Kittels Theol. Wörterbuch VII, 8 leert ook het boek der Jubilaeën, hoewel het zegt, dat ook reeds de aartsvaders de sabbat hebben gevierd, dat God geen ander volk heeft geheiligd om de sabbat te houden, dan alleen Israël. De sabbat gold voor het Jodendom als een teken van goddelijke verkiezing.

Dat dus het boek der Jubilaeën ook al de aartsvaders de sabbat laat vieren, is niet omdat de joden van mening waren, dat het sabbatsgebod alle mensen gold. Maar om de waarde van hun sabbat te verhogen schrijven ze de onderhouding daarvan reeds toe aan de aartsvaders, ja aan de engelen Gods.

Corr.: Niet Beza, maar een overigens mij onbekende Burs, behoort volgens Visser tot hen, die menen, dat de sabbat in de woestijn Sin werd ingesteld.

Christelijke persvrijheid

II

Wanneer wij allen overtuigd zijn van de kostbaarheid van de zaak, waarover wij spreken, dan zal het niemand verwonderen, dat allerwege

De christelijke persvrijheid wordt aangevochten.

Overall waar Christus zijn goederen uideelt kunt u de Satan aantreffen, die onkruid tussen tarwe zaait, en werken der duisternis tussen werken des lichts opricht.

Het is vrij algemeen gebruikelijk, die werken der duisternis ver buiten onze gereformeerde kerken te zoeken; en binnen eigen kerkverband slechts botertje tot de boom te speuren.

Dat is wel een prettige, maar geen heilzame bezigheid. Laat ik u maar openhartig verklaren, dat ik de aanvechtingen van onze christelijke persvrijheid hoofdzakelijk, zo niet uitsluitend, in eigen omgeving zoek. De Satan en zijn collaborerende buitenwacht behoeven waarlijk niet veel energie aan ons te verknoeien, zolang wij gereformeerden elkander in de haren vliegen en het leven zuur

maken. Waar onderlinge twisten, partijchapen en ketterjacht tot de kenmerken der ware vrijgemaakte kerken zijn gaan behoren, daar kunnen wij dicht bij huis blijven, willen wij onze doodsvijanden: de Satan, de wereld, en ons eigen vlees, aantreffen.

Want overal waar de Satan werkt wordt de vrijheid der kinderen Gods aangevochten; dreigt voor de vrijgekochten des Heeren nieuwe slavernij; wordt getracht, het kruis van Christus te vertreden.

De neutrale pers heeft vandaag tegen ons geen bezwaren. Die telt haar abonné's onder ons bij duizenden. Men krijgt soms de indruk, dat Elsevier's Weekblad onder ons meer gelezen wordt dan Opbouw.

Maar wanneer wij onze christelijke persvrijheid willen behouden voor een nageslacht, dat straks over ons zal oordelen — sterker: dat nu reeds bezig is een mening over ons te vormen — dan moeten wij militant zijn, ter plaatse waar de wereld in de kerk dringt. Dat maakt de defensie slechts moeilijker en gevaarlijker, want we hebben met broeders te doen. En met ons zelf; dat is het allermoeilijkst.

Ik wil mijn best doen, u dat thuisfront enigszins te tekenen. En begin daarbij met onze

Onbeschaafde persmanieren

De knappe persdiplomaten, die vorsten ondervragen en staatslieden uitwringen, komen bij ons waarschijnlijk niet voor. Wij moeten het doen met mensen van allerlei stand en eruditie en opvoeding en beschaving, — waaronder ook de minima voorkomen. En waar zelfs briljante perskoningen zichzelf „beroepsleken” hebben genoemd, „mensen, die hun bestemming hebben gemist”, en die de „tussenklasse tussen kenners en domoren vormen” — daar werken wij in de christelijke pers vaker met domoren dan met kenners: leken in het kwadraat; dilettanten. Dies struikelt onze gemeenschap over de slechte persmanieren.

Het is bijvoorbeeld volstrekt gebruikelijk, elkaar te bestrijden met gesloten vizier of onder schuilnaam. Op een van mijn artikelen heeft eens iemand zijn afkeurend commentaar gepubliceerd, mijn naam welgeteld 12 maal genoemd, mij de zotste beweringen in de mond gelegd, — maar tenslotte bescheidenheidshalve eigen naam verzwegen.

Een ander gebruik wil, dat wij elkaar openlijk bestrijden, afkeuren, vermanen en veroordelen — zonder elkaar daarvan bericht, zonder ook maar een bewijsnummer te sturen. Een voorbeeld: nog onlangs vernam ik van terzijde, dat een zieleherder zich de moeite had getroost mijn dwalingen te doorgronden, en daarmee de lezers van een al te veel gelezen blad te verblijden — maar zonder mij daarvan een lëtter te tonen.

Er is nog zo'n slechte gewoonte. Dat wij dingen aan de publiciteit prijsgeven, die vooraf aan de betrokkenen behoorden te zijn meegedeeld. Een voorbeeld: persoonlijk heb ik meer dan eens een benoeming tot synodaal deputaat, eenmaal een benoeming tot adviseur en eens mijn ontslag als adviseur het eerst uit de pers moeten vernemen.

Zelfs waar het niet om persoonlijke afwijkingen, maar om objectieve controleerbare zaken gaat, komt deze indiscrete behandeling voor. Een voorbeeld: ik denk aan een deputatenrapport, door mij als rapporteur ondertekend, waarop een anonieme bestrijding volgde, welke wel aan kerkeraden, maar niet aan de rapporteur werd toegezonden.

Dan bestaat er bij ons van tijd tot tijd een orde, die met rechtsorde alleen te vergelijken ware, indien het woord „averechts-orde” zou bestaan. Ik bedoel dat wij soms broeders straffen door ze de huid vol te schelden om pas daarna een vonnis te vellen, vervolgens naar de gronden onder deze executie speuren, om dan eindelijk de zaak ordelijk te gaan onderzoeken of zelfs te seponeren. Deze volgorde gaat namelijk bij een rechtshandeling juist andersom, hetgeen wel een kleinigheid uitmaakt. Een voorbeeld: een van onze oudste en (nog altijd) meest geziene broeders achtte het eens nuttig een periodiek, waaraan ik verbonden was, openlijk in discredit te brengen. Hij verzweeg echter het waarom. Toen ik hem vriendelijk aan onze goede verhouding herinnerde, welke op het spel stond, en mij over zijn ongemotiveerde veroordeling beklagde, informeerde hij of zijn gegevens

dan niet juist waren. Toen ik ook die gegevens kon bestrijden, was hij zo vriendelijk en welwillend, de zaak verder in de doofpot te stoppen.

Dit laatste is al genadig genoeg.

Bij de fabel van Barbartje, welke Multatuli's Max Havelaar inluidt, moest de man van Barbartje immers hangen; was het niet om de eerste aanklacht, welke ondeugdelijk was gebleken — dan wel om hetgeen uit die onjuiste aanklacht was gevolgd, en niet weerlegd.

Al zulke ervaringen — en u bemerkt dat ik me tot enige eigen ervaringen heb beperkt; waardoor ik de mij bekende bejegeningen die grote persfiguren onder ons hebben getroffen discretelijk voorbijga — illustreren het hachelijke niveau van onze persmanieren. Het is de eerste beproeving voor wie lust en roeping gevoelt tot het persriderschap. Want soms zal de jeugdige idealist zich verbijsterd afvragen of hij in de christelijke pers met gangsters dan wel met broeders te maken heeft.

Maar er is een erger kwaad onder de zon.

Het is dat wij elkaars naam en eer door middel van de pers

In opspraak brengen.

Enkele artikelen uit het Wetboek van Strafrecht, handelende over smaad en laster, worden onder ons terdege gerespecteerd. Althans: bij overtredingen, welke de wereldse rechter strafbaar stelt; niet wanneer het „slechts” om zogenaamde kerkelijke overtredingen gaat. In het laatste geval is onder ons noch schutshoer noch behoeder. Wanneer iemand een afwijkende mening tot zijn last heeft, of tegen een gevierd schrijver durft ingaan, of zakelijke kritiek heeft op een belijdenisformulering, of een synode-besluit aanvecht, of de christelijke feestdagen zou willen afschaffen... dan wordt hem niets bespaard. Zo zijn nu eenmaal onze manieren. De oudtestamentische steniging vindt tegenwoordig met papier en inkt plaats, maar met minder heiligheid.

Indien echter al onze schrijvers aandachtig nagingen, of hun publicaties hen ook met de strafrechter in aanraking zouden kunnen brengen — ik vermoed dat er minder gepubliceerd zou worden. Maar ze zullen die moeite niet nemen: want wie de hulp van de strafrechter inroept overtreedt de kerkelijke spelregels en pleegt sowieso kerkelijk harakiri!

In tegenstelling tot de royale persstroom, welke de oevers van onze goede naam afknabbelt, treft ons de algemene neiging om de werkelijke schanddaden van ons kerkvolk

In de doofpot

te stoppen. Meer dan schijn is deze tegenstelling echter niet. Want wie gewoon is muggen uit te ziften, moet uit louter honger van tijd tot tijd wel eens een kameel verzwelgen.

Wanneer dan ook werkelijk bedreven en bewezen zonden, die de Geest hebben bedroefd en de kerken in het gemeen aangaan, tot een waarschuwend teken in Israël moesten worden opgericht... dan is er meestal geen blad te vinden, dat er ruimte voor heeft.

Waarom toch niet?

Omdat de vuile was niet mag worden getoond? Maar de vuilnisbak toch wel?

Om de schande voor de kerken? Maar die schande is groter wanneer het kwaad in de doofpot gaat, dan wanneer man en paard worden genoemd en openlijk afgekeurd.

Om de eer van de Koning der kerken? Die eer moeten wij maar nooit voorstaan op een wijze, die onze eer het beste dient.

Om van de uitzonderingen geen regel te maken? Maar een scherpe afkeuring in het publiek zal een slechte regel tot uitzonderingen kunnen terugdringen.

Om wat de wereld er wel van zal zeggen? Nu, die wereld zegt waarschijnlijk: een hoop drukte over beuzelingen, maar de eigenlijke kerkelijke kat wordt in het donker geknepen.

Hier eet men, hier veegt men zijn mond af, hier zegt men: ik heb geen kwaad gedaan.

En op deze wijze ontspringen soms grote rakkers de publiciteit van hun kerkelijk wangedrag; terwijl vrees voor te verwachten publiciteit ongetwijfeld tal van zonden zou hebben voorkomen.

Is dat laatste te sterk gezegd? Volstrekt niet. De zware eis des HEEREN uit Mozes'

mond: oog om oog, tand om tand, wonde voor wonde, buil voor buil — deze eis zal heel wat meer ogen en tanden hebben gespaard dan gewroken. Want de HEERE is barmhartig. Maar menselijke „barmhartigheid” is altijd wreder dan Gods straf.

Welk gezelschap kan zich behagelijk voelen, kan zich vrij voelen, wanneer geestelijke moord en misdaad worden doodgezwegen, en gespeeld wordt dat er niets gebeurd is? Ook dit is ijdelheid en kwelling des geestes.

Wilt u voorbeelden?

Ik denk aan predikanten, die openlijk — onder aanroeping van art. 79 der kerkenorde — zijn geschorst, doch die na dato weer in ere (nu ja: in ere) worden hersteld; in een enkel geval kwam het laatste bericht pas twee weken na het „eerherstel” aan, hetgeen op zichzelf weer te denken geeft.

Ik denk aan dienaren des Woords, die vastgelopen zijn, een ander beroep moeten gaan leren — maar die tenslotte toch wel weer predikant mogen zijn.

Ik denk aan gemeenten, die met huid en haar buiten het kerkverband zijn geworpen — maar die ten einde raad toch weer in de executerende gemeenschap worden teruggenomen.

Ik denk aan broeders, wie eerst het leven in onze kerken onmogelijk is gemaakt, maar die met hun vlucht achteraf zelf de grond voor hun slechte bejegening moeten leveren.

Ik denk aan de kerkelijke pers en aan meerdere vergaderingen, die notoire zondaars (welke zich aan Christus' ambtsdragers hadden onttrokken) steun bieden, contra hun wettige en getrouwe kerkeraden.

Ik denk voorts aan kerkeraden, die de tuchttoefening van hun zusterkerken aan hun laars lappen, en aan overgelopen tuchtgevalen brutaalweg asyl verlenen.

Ik denk aan redacteuren, ambtsdragers en adviseurs, die „elkander de knop van de deur in de hand gegeven hebben” — en ik weet dat ik met deze term plagiaat bedrijf. Maar dat kan ik me veroorloven, want ik ben geen predikant. U weet welk lot een predikant treft, wanneer hij plagiaat heeft gepleegd? Hij mag kiezen. Als hij bekend wordt hij zonder uitstel opgehangen vanwege het plagiaat. Als hij ontkent wordt hij eveneens opgehangen, nu echter omdat hij gejokt heeft; dat laatste hangt zo mogelijk nog zwaarder.

Wie geen vreemdeling in het vrijgemaakt Jerusalem is, weet: dat deze en vele andere ellendigheden (sommige in enkelvoud, andere in meer- of veelvoud), zeer tegen onze zin in ons zijn overgebleven. Maar gewoonlijk leest u er geen letter van.

En onder het requisitoir bonst ons aller hart.

Wat zeggen wij nu: dit had niet gezegd moeten zijn? Of: dit had nooit gebeurd mogen zijn?!

Waarom heeft onze pers deze dingen niet goeddeels voorkomen, door middel van haar preventieve en sanerende mogelijkheden?

Elke gemeenschap toch, die op zindelijkheid is gesteld, neemt de onzindelijke zaken tussen duim en wijsvinger, om die te verwijderen en te vernietigen?

Wij hebben geen doofpot nodig — maar een vuilnisbak. Er zijn enige tekenen, die erop wijzen dat deze wijsheid bij ons Opbouw is doorgedrongen.

En hiermee stap ik van de doofpot af en spring op de kathedraal.

Het is een der meest typerende eigenschappen van de christelijke pers, om ons volk te

be-schoolmeesteren.

Vrijwel elk onderdeel van de pers gevoelt zich geroepen om ons volk breder te onderwijzen; „leiding te geven” aan een arm, onmondig kerkvolk; onze struikelaars „voor te lichten”; bij de schare die de wet niet kent een „opinie te vormen”.

Hoe al deze ijver ook moge heten: hij rekent niet genoeg met des Heilands woord: weest niet velen meesters. Een is uw meester. Ik mag hierbij gelukkig herinneren aan het verwijt, dat Opbouw voor en na treft: dat het géén leiding geeft.

Als dit verwijt waar is, dan dank ik er God voor. Schilder schreef eens (Ref. 23 april '51): „We hebben weer een kerkelijke gemeenschap, waarvan Christus het Hoofd is. **Er zijn geen leiders**” (vetgedr. K.S.).

Ons volk moest langzamerhand weten, waar het met die „leiding” naar toe gaat!

Destijds stond in De Standaard een advertentie ten behoeve van De Heraut: het blad, waarin de familie Kuypers zo en zoveel jaren aan het gereformeerde volk „leiding had gegeven”. Wat er van dat gereformeerde volk onder die leiding is terecht gekomen, hebben we allen kunnen zien. Dat lag waarlijk niet alleen aan die leiders, dat ligt evenzeer aan het geleide volk.

Er zijn altijd wel leidersfiguren in de gereformeerde kerken te vinden (een psycholoog schreef eens, dat ons volk uitmunt in de leidinggevendende beroepen!) — en er is altijd wel een schare, die graag geleid wordt. Ons volk hééft dat gaarne zo. En mensen, die thuis of in hun werkring niets te vertellen hebben, klimmen in kerkelijke functies soms op tot het leiderschap, vallen wegens gebrek aan gewicht zomaar omhoog.

En dan wordt er leiding gegeven.

Dan wordt er voor ons volk gedacht, in hogere kringen.

Dan weten de geleerden wel, hoe het gaan moet.

Dan neemt de bovendrijvende intelligente laag de verantwoordelijkheden, vormt gereformeerde zeden, deelt de wet en de lakens uit. En ons volk, de zogenaamde gewone man, aan wie denken hoofdpijn kost, speelt pas op, wanneer die leiding hem niet langer bevalt.

Vandaag luidt het shibboleth: samenspreken of niet samenspreken? Gisteren was het nog: de belijdenis handhaven!

Eergisteren draaiden preken en kerkbodes om de brandende vraag: bent u wel goed vrijgemaakt?

De dag daarvoor was de levenskwestie: schriftelijk of mondeling contact?

Morgen is het wellicht: overlopen of niet overlopen?

Net zo lang tot de neurotische massa zijn leiders zat wordt en naar de keel vliegt. Of... tot de HEERE de ogen opent van vele misleide en geslingerde kinderen, die door hun „leiders” van de eerste beginselen der christelijke liefde zijn losgepeuterd.

Dit heeft weinig te maken met de christelijke eis: dat wij elkander zullen dienen met onze talenten. Want zeer zeker zullen het de besten onder onze schrijvers moeten zijn, die aan het woord komen. Maar dan — om ten overstaan van een móndig kerkvolk, dat tot oordelen en verifiëren in staat is, hun gevoelens te openbaren. Inclusief de mogelijkheid, dat een fabrieksarbeider zijn geleerde broeder uit Gods Woord terzake nader gaat onderwijzen.

Immers slechts zó staan wij in de vrijheid, waarmee Christus niet slechts enkele leiders — maar zijn ganse kerkvolk heeft vrij gemaakt. Het laatste woord is altijd Gods Woord.

Dat wordt ons niet door leiders en schoolmeesters geschonken, maar door de Waarheid zelve, die ons vrij maakt.

Verwant aan het systeem van leidinggeven-engeleid-worden is de conservatieve instelling van ons gereformeerde kerkvolk. Onder ons is de traditie gewoonlijk sterk normatief; anders gezegd: hetgeen onze doorluchte vaders aan leefregels hebben opgesteld, geldt voor ons als onaantastbaar. We leven bij de maleise begrippen van

Adat en taboe.

Adat is eigenlijk het gewoonterecht, het ongeschreven en door een heel volk gerespecteerde fatsoen. Maar via de psychologie heeft het woord de betekenis verkregen, die ik ermee bedoel: dat de gewoonten van een volk dwingend-normatief zijn geworden, ook als bewijsbaar is, dat die gewoonten verouderd, of schadelijk, of ook slecht zouden zijn.

Het tegenovergestelde woord, taboe, betekent van huis uit: verboden, onaantastbaar. Maar de psychologische betekenis is die van bijgelovige afkerige vrees geworden, die redeloos en zonder nadere bewijsvoering bepaalde vrijheden onmogelijk maakt.

Deze beide wetten, de positieve (gij zult...) en de negatieve (gij zult niet...) kunnen een kerkvolk zodanig beheersen, dat Gods Woord daarbij min of meer inboet aan gezag. U herinnert zich deze secundaire wetten uit het nieuwe testament: telkens wanneer de Heiland Gods Woord stelde tegenover dat der „ouden”, werd daar een stukje religieuze tirannie afgebroken, en werd aan de gelovigen een stukje meerdere vrijheid geschonken.

Het is daarom een slecht teken voor de

kerk, wanneer adats en taboes sterker zijn dan het gezag Gods. Wij gereformeerden zijn vooral sterk in alles wat niet mag. Er zijn tallozen vervreemd van de schone dienst des HEEREN vanwege alles wat de Christen minder zou mogen dan een ander. Wanneer onze pers goed is, zal zij bevrijdend werken op alle menselijk traditionalisme: waardoor blinden het licht gaan zien, en waardoor lammen zullen springen als een hert.

Wie de christelijke vrijheid eenmaal met volle teugen heeft ingedronken, laat zich onder het juk van geen enkele macht meer brengen; die ziet de ironie van de afgoden, welke vandaag verbieden, hetgeen zij over twintig jaar moeten toestaan; die vandaag normen stellen, welke zij morgen moeten herroepen. Want taal verouderd, situaties wijzigen zich, en normen vloeien mee — maar het Woord Gods bestaat tot in eeuwigheid.

En daarom: het lijkt wel erg gemakkelijker voor het kerkvolk, om zich via een vragenrubriek door zijn leiders te laten inlichten, hoe onze houding moet zijn; en het lijkt wel erg móeielijk, om in elke situatie naar de wegen des HEEREN te vragen. Maar de Bijbel zegt: vertrouwt niet op mensen, zelfs niet op perskoningen — maar vraagt naar de HEERE en zijn sterkte!

En dan is daar nog een kwaad onder de zon, dat wij in dit verband moeten noemen: dat is de beruchte

Concentratie in de Christelijke Pers

Ons blad heeft onlangs via de persschouwer iets onthuld van deze concentratie, welke een der gemeenste aanslagen betekent op de christelijke persvrijheid.

U moet denken aan de kartel-vorming, zoals u die in het zakenleven kunt tegenkomen, en — parallel hiermee — aan de trustvorming. In beide gevallen gaat het om een concentratie van bedrijven, teneinde concurrentie te bedwingen en de markt te beheersen; in het ene geval behouden de deelnemende partijen nog een betrekkelijke zelfstandigheid — in het andere geval geven ze die prijs ten behoeve van de gemeenschappelijke macht.

Iets soortgelijks ziet u in het journalistieke leven gebeuren. Gehele dagbladen worden soms door de concurrentie opgekocht, en voortaan met één hand gedirigeerd. Buitenlandse kranten, die elkaar op 't felst bestoken, blijken soms eigendom van eenzelfde magnaat te zijn, die van de schijnruzie profiteert (ze wellicht zelf heeft ontketend) — maar die verder al zijn „voorlichting” uit één vaatje tapt. Op die wijze wordt 80% van de engelse gezinnen uit zegge en schrijve twee bronnen voorgelicht!

Als u mocht denken dat het er in Nederland beter voorstaat, moet ik u teleurstellen. Met name de christelijke dagbladpers is al zo sterk geconcentreerd, dat van een vrije discussie weinig is overgebleven. Het grootste deel van de periodieken bevindt zich eveneens in slechts enkele handen. Hetgeen inhoudt dat discussie slechts mogelijk is bij de gratie van eigenaars, wier financiële belangen bij die discussies gediend zijn. Hetgeen ook inhoudt, dat die periodieken bij voorkeur schrijven, hetgeen hun eigenaars bij voorkeur geschreven willen zien. Wanneer in zulke bladen de „leiders” nog principiële voorlichting dachten te geven, moet niemand er maar veel van verwachten.

Ik noemde reeds de verdwenen bladen van de familie Kuypers: De Standaard en De Heraut. Daarmee was onze persvrijheid reeds voor de oorlog gedevalueerd. Ongetwijfeld hebben deze bladen veel goeds geleverd. Maar ook: krachtige leiding, welke een volk kweekte van enerlei spraak, van enerlei gedachte, van enerlei wil. Het ene blad adverteerde voor het ander, dat wil zeggen: de rechterhand speelde de linkerhand de bal toe.

Ongetwijfeld is het tot u doorgedrongen, hoe gevaarlijk dit spel is geweest: dat de politieke en de kerkelijke leiding — en wat stond ons volk in die dagen open voor leiding! — in één machtige hand werden gehouden.

Hoe machtig die hand wel is geweest, kunnen wij ons ternauwernood voorstellen. Een bezwaarschrift, tegen Kuypers ingebracht door de kerk van Bedum-A, was reeds gestrand voor het aan synodale behandeling toekwam. Een brochure van vijf heren, die op ongewenste machtsconcentratie durfden te wijzen, werd weggehoond door de maar-

schalk. Een arme predikant, die iets soortgelijks probeerde te corrigeren, onderging het lot van een slaaf, die niet meer is dan zijn Meester. En zijn niet de beruchte leerbeslissingen, laatste aanleiding tot de Vrijmaking, de stuiptrekkingen van het Kuypersiaanse regime geweest? We zullen verder zwijgen over het verleden, want het heden spreekt nog luider.

In „Patrimonium” heeft mr C. J. Verplanke bekend gemaakt, dat de dagbladen Trouw en het „Rotterdams Kwartet” zo sterk financieel verbonden zijn, dat van een onderlinge onafhankelijkheid bepaald geen sprake meer is. Als u bedenkt dat deze twee bladen samen 200.000 abonneementen tellen, dus ongeveer 10 tot 11 honderdduizend personen bereiken, dan ziet u dat ongeveer heel gereformerd Nederland, minus een deel der vrijgemaakten, van deze zelfde bron drinkt.

Zo is er immers geen sprake meer van opinievorming, zelfs niet van vrije discussie. Dat komt zelfs in Roomskatholieke kringen niet voor: daar houden Maasbode en De Volkskrant elkaar wel in evenwicht. En in de socialistische pers zijn het Het Vrije Volk en Het Parool, die op elkander letten. Maar bij ons is die correctiemogelijkheid zeer onvoldoende, de geschiedenis met dr Kuypers ten spijt.

Daar komt nog het volgende bij.

Buiten het dagbladwezen staan de periodieken, die de christelijke gezinnen ontspanning, ontwikkeling en geestelijke versnaperingen bieden. Maar zowel het weekblad De Spiegel, het maandblad Op de Uitkijk, het vrouwenblad Moeder, als een serie geestelijke boekwerken, en ontspanningsromans komen alle van de uitgeverij Zomer & Keuning te Wageningen. Dit concern is bovendien sterk betrokken bij het beleid van de N.C.R.V., wier gids het drukt. Terecht noemt Mr Verplanke het „op zijn minst twijfelachtig, of de zaak van de protestants-christelijke opinievorming met deze monopolie-positie is gediend”.

(Wordt vervolgd).

D. W. L. M.

BOEKBESPREKING

Willem Elsschot, **Lijmen en Het Been. De Salamander 1960.**

Op de omslag van deze pocket ziet U twee keurige heren een oude vrouw flankeren, die één been mist. Het is de uitbeelding van het slotverhaal. Want de beide boeken zijn een geheel. Het toont de chique heren, die al hun aplomb bewaren, zelfs wanneer ze goed trachten te maken, wat ze door hun flessentrekkerij misdreven.

Zo zou U de indruk krijgen hier een braaf bekeringsverhaal te hebben. Houd het er even voor; en geniet dan van de uitbeelding!

Zo scherp, zo zonder enige verfraaiing wordt de mens getekend in al zijn zwakheid. Een voorbeeld. „Er dient iets gedaan, want het slurpt al mijn werkkraft op. Haar excuses aanbieden? Maar wat helpt zo'n pleister op een houten been? Nog meer woorden, zou dat monster zeggen. Trouwens, wie excuseert zich nu in 's hemelsnaam, omdat hij met iemand een zaak heeft gedaan?”

Ook in zijn verharding wordt de mens hier ten tonele gevoerd. En daarmee stoten we dieper door. Het boek is van de Belg de Ridder; de schrijver is fel anti-rooms. Bij het oplichters-paar speelt de godsdienst dan ook geen andere rol, dan dat ze de dierbaarheden van de kerk in voorkomend geval voor hun campagne gebruiken.

Ontwortelde Christenen zijn het. De tweede hoofdpersoon Laarmans heeft een pseudo-religie gevonden in het Flamingantisme. Dat is de taalstrijd in België en de strijd voor gelijke rechten voor de Vlamingen. Hij loopt in optochten mee, zingt, juicht en drinkt, zoals het van hem verwacht wordt. Zelfs zijn uiterlijk is aan de idealen aangepast. Dat alles dient echter in de grond om de uitzichtloosheid van zijn bestaan voor Laarmans zelf te verbergen.

Als hij dan na een geweldige explosie van principiële geestdrift tot zelfconfrontatie komt, dan zakken al die principes weg.

Zelf breekt hij de politieke knuppel, zelf trapt hij zijn principiële pijp aan stukken. Zelf valt hij de aartsoplichter Boorman in

handen. Die hem uitzicht biedt op een verzekerd bestaan.

Het oplichtersbedrijf is voordelig, maar het vergt heel wat. „En toch moet ik ze leveren, omdat de bon getekend is. En jij zal iedere maand de termijnen gaan ontvangen. Dat zal een goede school voor je zijn, want het is hard. Iedere maand wordt het harder en je kan uren lang om de hoek in twijfel staan, of je binnen zal gaan, of niet. Tot het dan eindelijk weer tot je is doorgedrongen, dat het je plicht is. En plicht kan hard zijn, Laarmans. Denk maar eens aan die arme deurwaarders en aan de heul”.

Zo veel vraagt dit bedrijf, dat zelfs bij deze doorgewinterde rotten het geweten niet helemaal tot zwijgen komt. Boorman verliest zijn vrouw. Dat bezorgt hem bepaald een inzinking. Met het geval van het been onverwachts opnieuw geconfronteerd, probeert hij een lezing voor zichzelf uit te vinden, die de schuld op Laarmans schuift. Maar die voelt er allerminst voor om plaatsbekledend schuld te gaan dragen. Ik zeg dit niet spottend. Want bij Boorman breekt het mensbeeld van Professor Smits — U weet wel, die van: geef mijn portie maar aan Fikkie! — daar breekt dat mensbeeld stuk. De mens wil maar o, zo graag zijn eigen schuld niet dragen!

Laarmans weet met de uiterste spanning van zijn wil de taak van plaatsvervanger van zich af te weren. Er moet dus iets anders op gevonden worden. Dan is daar neef, de pastoor.

Meesterlijk is de menskundige, gehaaide aanpak van deze man getekend. Hij stáát de heren, met hun eigen methode's. Toch blijft hij ook „geestelijke”. Want hij weet de Christin met het houten been te bewegen van haar onverbiddelijke afwijzing af te stappen en toe te stemmen in een oplossing. De pastoor weet ook Laarmans uit het bedrijf los te maken. Die wordt weer een kale pennelikker en huisvader. Boorman, van zijn kater bevrijd, zet de zaak op de oude voet schitterend voort.

De bekering speelt echt niet de hoofdrol in dit boek. Maar daardoor tekent het, ongewild, juist voor Christenen, hoe weinig de pseudoreligie van partij, beweging, polemiek en geldverdienen de mens uiteindelijk bevredigt. En dat de vrede alleen is te vinden door verlossing van de schuld. Een schulddelging, die de zondaar zelf niet organiseren kan. Deze onmogelijkheid wordt hier humoristisch beschreven. Maar daar gaat diepe ernst achter schuil.

Het boek is nog vóór de eerste oorlog uitgekomen.

Te merken is dat haast nergens, zó modern en levend zijn de figuren. Dat zegt genoeg over de literaire kwaliteit!

Ms.

PERSSCHOUW

Confessionalisme

Confessionalisme is een even groot gevaar voor de kerk als loslating van de confessie. Confessionalisme is on-schriftuurlijk en ook on-confessioneel. We hebben er in de dertiger jaren hard tegen moeten vechten! Op verzoek van Prof. Schilder heb ik in die tijd in De Reformatie een serie artikelen daartegen geschreven in verband met het confessionalistisch ageren van Prof. H. H. Kuyper en Prof. Hepp. Het gevaar van dit kwaad is evenwel altijd akkoot. Ds Waagmeester van Hasselt heeft er een paar goede artikelen over geschreven. Via het Geref. Kerkblad voor Overijssel en Gelderland, waarin Ds Visee ze citeerde neem ik ze over. Ik geef ze met de opmerkingen van Ds Visee. Hier is het eerste artikel.

In de laatste tijd is onder ons een en ander over de belijdenis der kerk, laat ons zeggen, „in gesprek”. In verband daarmee geven we hier een artikel door van ds J. Waagmeester in het „Kerkblad van de Geref. Kerk te Hasselt” onder bovenstaande titel:

„De vorige keer heb ik iets geschreven over het gezag der belijdenis en over het gevaar van het confessionalisme. De Gereformeerde kerken staan niet onverschillig tegenover de belijdenis. Zij kunnen dat niet, omdat in haar de overtuiging levend is, dat de Kerk geroepen is het Woord van God te belijden.

Maar dit betekent dan ook, dat de belijdenis te allen tijde ondergeschikt is aan het Woord van God. Tegen de kanonieke boeken valt niets te zeggen, belijden we in art. 4 N.G.B. En volgens

art. 5 is de Heilige Schrift alléén de regel des geloofs, terwijl art. 7 ons op het hart bindt, toch gener mensenschriften gelijk te stellen met de Goddelijke schrifturen.

Daarom schreef Prof. Bavinck in zijn Geref. Dogmatiek: „De belijdenis staat niet naast, veel minder boven, maar diep onder de Heilige Schrift; deze is alleen onvoorwaardelijk tot geloof en gehoorzaamheid bindend, onveranderlijk, maar de confessie is en blijft altijd... ondergeschikt, feilbaar, mensenwerk, onvolkomen uitdrukking van wat de kerk uit de Schrift als Goddelijke waarheid in haar bewustzijn opgenomen heeft en thans op gezag van Gods Woord tegenover alle dwaling en leugen belijdt”.

Confessionalisme is dan aanwezig, als men de belijdenis maakt tot een principieel onveranderlijk vaststaande grootheid; als men teruggrijpt op de letter der confessie als wetsartikel en haar onderhorigheid aan de Heilige Schrift uit het oog verliest.

Het gevaar, dat men de belijdenis der kerk zó gaat zien, is niet denkbeeldig. Meermalen heb ik in de kring van onze kerken in het spreken en schrijven van sommige broeders iets opgemerkt, dat mijns inziens van confessionalisme niet geheel was vrij te pleiten. En ik vermoed dat ik mezelf daar ook wel aan schuldig zal hebben gemaakt.

In de Chr. Encyclopedie lees ik, dat het confessionalisme een verschijnsel is, dat zich in de kerk soms voordoet in perioden die volgen op tijden van nieuw opgewekt geestelijk en kerkelijk leven.

Nu hoeven we werkelijk niet op alle slakken zout te leggen. Maar ik wil toch wel de vinger leggen bij een artikel in het Geref. Gezinsblad van 5 juni j.l. waarvan ik geschrokken ben. Het stond in de rubriek „Van Binnenlands Gebeuren” van de hand van Z. oftewel br A. Zijlstra. Hieronder neem ik dit artikel in zijn geheel over.

„Eén letter.

Het lijkt ons totaal onhoudbaar, dat iemand zegt: o zeker, trouw aan de belijdenis, maar niet aan de formulering. Want die is ook vrucht van de tijd. Allerminst kan men daarop gronden een afwijking van het bezworen, ondertekend contract, doende wat men beloofde nooit te zullen doen. Dit is nu eenmaal, althans zo er nog eerbied is voor de normen, waarop gans het leven rust niet te verdedigen. Het komt èn in de belijdenis èn in dit contract op elk woord, op elke letter, op elk leesteken aan.

Hoe zou het voor de belijdenis ook anders. Want alle schriftuurlijk dogma heeft de kerk gewonnen, ontvangen, DOOR en OP haar strijd tegen velerlei listige vervalsing van het Woord Gods. 't Komt dan op elke letter aan. Een voorbeeld. getekend in prof. K. Schilder's kostelijke werk over de Heidelberger Catechismus. Deel II, blz. 113-114. „Homoi-ousios? Men kent dit woord uit de geschiedenis van de kerk en de theologie. De Arminiaanse dwaalleer aangaande de Zoon heeft de kerk in een onzalige strijd geworpen; in die strijd doken tenslotte twee slagwoorden op: de één zei, dat de Zoon (nu ook afgezien van Zijn menswording) met de Vader „homoi-ousios”, de ander, dat Hij met Hem „homOI-ousios” was. 't Scheelt maar één letter — de i — maar die éne weegt zwaar. HomO-ousios, dat betekent van EEN EN HETZELFDE wezen. HomOI-ousios, dat wil, in verengde betekenis, zeggen: van GELIJKEND wezen, van een op dat van de Vader (slechts) GELIJKEND wezen; TREKKEN van overeenkomst vertonend in zijn natuur met de natuur van de (voorts gans andere) God.

De eerste benaming gaf de Zoon dus zijn volle ere, de tweede ontzegde ze Hem, was derhalve kettersch.”

Welk een strijd moest toen gestreden. Kerk- en wereldhistorie leren wat de vervalsers der Schrift met één letter in het waarachtig belijden kunnen te weeg brengen. Laat ons dan ook maar waken voor de trouw aan één woord, aan één letter.”

Tot zover wat de heer Zijlstra schreef. Ik moet alleen even opmerken, dat hier gesproken wordt van de ARMINIAANSE dwaalleer, maar dat bedoeld zal zijn: de ARIAANSE dwaalleer. Maar dat zal wel een fout van de drukker zijn.

Verkeerde conclusie

Ik hoop, dat U het bovenstaande hebt begrepen. U kunt die vreemde woorden gerust vergeten, lezer. Maar het voorbeeld, dat prof. Schilder hier geeft, kan dienen, om ons duidelijk te maken, dat we kettersch seculier moeten narekenen. Want inderdaad, in dit geval was de ketter te kennen aan één letter! Door de toevoeging van die éne letter, de i. hebben de Arianen getoond, dat zij losgelaten hadden de Schriftuurlijke belijdenis, dat de Zoon van één en hetzelfde wezen was als de Vader. De dwaling van de Arianen is een verschrikkelijke ketterij.

Maar wanneer dan br Zijlstra de conclusie trekt, dat we dus ook maar moeten waken voor de trouw aan één woord, aan één letter in de belijdenis, en wanneer hij zegt, dat het in de belijdenis aankomt op elk woord, op elke letter, op elk leesteken, dan is dit een ernstig deraillement.

Het minste is, dat hij hiermee onrecht aandoet aan prof. Schilder. Zeker, prof. Schilder nam het

nauw met de belijdenis der Kerk, en terecht. Maar de letter-knechterij, die uit het artikel van br Zijlstra spreekt, was hem vreemd. Prof. Schilder rekent in zijn catechismus-verklaring met de mogelijkheid dat iemand bezwaar heeft tegen het gebruiken van een bepaald woord in de belijdenisgeschriften, en hij waarschuwt er voor, dat men dan maar niet al te haastig moet zijn met de beschuldiging van afwijking van de belijdenis. Hij acht het zeer wel mogelijk, dat iemand bezwaar heeft tegen een bepaalde term in de belijdenis, terwijl hij met de zakelijke inhoud van de belijdenis van harte instemt. Ik moge br Zijlstra verwijzen naar deel III van de Catechismus-verklaring, blz. 69-79.

Erger is het, dat hier van de confessie wordt gezegd wat we alleen van de Heilige Schrift mogen zeggen, n.l. dat het aankomt op elk woord en op elke letter. En we moeten ook hierin trouw zijn aan de belijdenis, dat we ook háár niet gelijkstellen met de Goddelijke Schrifturen!

Wie zó opereert met de belijdenis, kan vandaag iedere dienaar des Woords wel beschuldigen van ontrouw aan de confessie. Daarover de volgende keer nog iets, zo de HEERE wil”.

Tot zover ds Waagmeester.

De heer Zijlstra heeft in zijn artikel in het Gezinsblad al te haastig K. Schilder geannexeerd, althans gesuggereerd dat hij voor het geen hij schreef zich op K.S. kon beroepen. Het is goed dat, in verband mede met de hele discussie, ds Waagmeester eens naar Schilder's Catechismus III, 69-79 verwees tegenover hen die — en dat is een bepaalde vorm van confessionalisme — aan de woordjes en de terminologie van de belijdenis willen binden.

Hij schrijft daar o.m. over „de” dichotomie, de leer dat de mens zou bestaan uit twee substanties, ziel en lichaam. Met name in de kringen van de wijsbegeerte der wetsidee is er van meet af bezwaar geweest op dit punt: a. tegen de gedachte dat de mens zou zijn samengesteld uit twee delen; b. tegen de opvatting dat deze „delen” „substanties” zouden zijn. K. S. merkt na kritiek op de w.d.w. op dit punt op dat hij deze kritiek wel kan verstaan.

„Maar een en ander had — zolang men niet meer weet aan te voeren — o.i. toch niemand mogen verleiden tot onzuivere weergave van gevoelens, en tot beschuldiging van ontrouw aan de confessie”. Blz. 71 onderaan.

Met betrekking tot dr T. Hoekstra, dr J. Waterink ener- en dr V. Hepp en dr H. Steen anderszids merkt hij op dat ook bij hen

„de oude dichotomie op de achtergrond raakte. Een verschuiving, die meer aandacht verdient dan zij gewoonlijk heeft. En die ons in de laatste tijd heel veel spanning heeft gebracht welke — dit worde niet vergeten — aan onze belijdenis en aan de oude theologie evenzeer vreemd is”. Blz. 71.

Toch beschuldigt K. S. niet van **afwijking** van de belijdenis.

Verder schrijft Schilder:

„Tegen de term „onsterfelijke ziel” hebben dan ook reeds jaren geleden bekende gereformeerde theologen, naar we boven zagen, vanwege de daaraan vastgekoppelde misverstanden en heidense verheerlijking van het „logische” „deel” in de mens, ernstige bezwaren gekoesterd. Ze hebben deze ook geuit, zonder dat dit ooit tot strijd leidde, wijl niemand daaruit concludeerde dat dit bezwaar hun instemming met de **zakelijke inhoud** van art. 37 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis ongedaan zou maken”. Blz. 78.

Dat kan dus volgens K. S. Dat men tegen de terminologie van de confessie bezwaar heeft en zakelijk belijdt wat zij zegt.

Tenslotte:

„Bij het aansnijden van problemen als hier geschiedde, zijn terminologische moeilijkheden schier onvermijdelijk, **van zakelijke afwijking** van de confessie zou echter eerst dan sprake zijn, wanneer men, komende tot zijn **nadere uitwerking**, zich van de **materiële** inhoud der Schriftopenbaring en van de daarop gegronde belijdenisschriften zou ontdoen of daaraan zou te kort doen”. Blz. 79.

K.S. was confessioneel.

En bang, volgens deze citaten, van confessionalisme.

En hier volgt het tweede artikel.

We gaven reeds eerder een aantal opmerkingen van ds Waagmeester in het Kerkblad van Hasselt n.a.v. de beweringen van de heer Zijlstra in het Gezinsblad. Hier is het vervolg:

Geen confessionalistische binding

„Het is goed, dat we opkomen voor het gezag van de belijdenis. Wij zijn aan de belijdenis gebonden, omdat we aan de Schrift gebonden zijn. De belijdenis der Kerk wil niet iets anders zeggen dan wat de Schrift zegt. Gereformeerde mensen hebben daarom altijd gestaan tegenover hen, die niets van de belijdenis moeten hebben. En dat met recht.

Maar gereformeerde mensen willen er ook voor

INGEZONDEN

Vereniging van Geref. Studenten
„Hendrik de Cock” te Groningen

Voor hen die te Groningen gaan studeren bestaat er gelegenheid lid te worden van de V.G.S. „Hendrik de Cock” te Groningen.

Opgave vóór 12 september 1961 bij:

J. Lawerman, Merwedestraat 88, Groningen. Op dit adres kunt U tevens alle gewenste inlichtingen verkrijgen.

Bovendien kunt U zich tijdens de oriënteringsdagen, 6 en 7 september 1961, van 16.30—18.00 uur, opgeven ter Sociëteit „Balara”, Agricolastraat 31, Groningen.

Namens de novitiatscommissie,
J. Lawerman, h.t. ab-actis.

waken, dat de belijdenis niet gelijk gesteld wordt met de Schrift. Wanneer het Gezinsblad schrijft, dat het in de belijdenis aankomt op elk woord, op elke letter, op elk leesteken, en dat we moeten waken voor de trouw aan één woord, aan één letter, dan is dit een ontsparing. Met zo'n betoog kan men iedere dienaar des Woords beschuldigen van ontrouw aan de belijdenis.

Ik wil een paar voorbeelden noemen. De N.G.B. noemt in art. 4 onder de kanonieke boeken de veertien brieven van de apostel Paulus; de laatste van de 14 is de brief aan de Hebreëen. Ik vermoed dat er geen enkel predikant in onze kerken is, die vandaag nog wil volhouden, dat de brief aan de Hebr. van Paulus is. In de brief zelf staat het niet en er zijn overtuigende argumenten aan te voeren voor de stelling dat de brief niet van Paulus kan zijn. Past men nu de redenering van br Zijlstra toe, dan moet men zeggen: er staat in de belijdenis: VEERTIEN brieven van de apostel Paulus, dus wie niet gelooft, dat de brief aan de Hebr. van Paulus is, komt in strijd met de belijdenis en houdt zich niet aan het ondertekeningsformulier. Kijk, dat is nu confessionalisme. Want de kerk heeft met art. 4 niet bedoeld: Nu moet te allen tijde iedereen belijden, dat de brief aan de Hebr. van Paulus is. Daar staat wel in de belijdenis: de veertien brieven van Paulus maar dat komt, omdat men toen algemeen van gevoels was, dat ook de brief aan de Hebr. door Paulus was geschreven. Wie dat vandaag niet gelooft, kan niettemin van harte instemmen met art. 4 van de N.G.B., omdat hij de BEDOELING van dat artikel onderkent. En die bedoeling is, dat de kerk van AL de in dat artikel genoemde boeken belijdt, dat het kanonieke boeken zijn, waar niets tegen valt te zeggen.

Een tweede voorbeeld: art. 37 van de Ned. Gel. Bel. zegt, dat de goddelozen op Christus' grote dag ONSTERFELIJK zullen worden. Ik ben ervan overtuigd, dat het gebruiken van dat woord „onsterfelijk” voor de goddelozen niet in overeenstemming is met de Heilige Schrift.

Onsterfelijk is een woord, dat in de Schrift op twee plaatsen voorkomt, nl. in 1 Tim. 6:16 over God, Die alleen onsterfelijkheid heeft, en in 1 Kor. 15:53 en 54, waar de onsterfelijkheid wordt toegeschreven aan de gelovigen na hun opstanding uit de doden. Ik wil dus vanuit het spreken van de Heilige Geest in de Schrift kritiek oefenen op het gebruiken van dat woord „onsterfelijk” voor de goddelozen bij hun opstanding die niet een opstanding des levens, maar een opstanding der verdoemenis zal zijn (Joh. 5:29). Ik oefen die kritiek op het gebruik van dat woord met grote vrijmoedigheid.

Maar alweer: br Zijlstra kan mij op grond van zijn onaanvaardbaar betoog toevoegen: als U kritiek hebt op dat woordje „onsterfelijk”, komt U in strijd met de belijdenis der kerk en houdt U zich niet aan het ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords. Maar dan is hij er naast, omdat zijn betoog er naast is. Wij zijn van harte gebonden aan de belijdenis der kerk. Maar gereformeerde mensen zijn niet confessionalistisch gebonden aan de belijdenis.

Want de kerk heeft niet bedoeld te zeggen: iedereen is voortaan te allen tijde gebonden aan het woordje „onsterfelijk” zoals wij het in art. 37 gebruiken, maar de kerk heeft bedoeld te belijden, dat de in hun zonden gestorven doden na hun opstanding — al zal dat geen opstanding des levens zijn — niettemin eeuwig zullen voortbestaan. En dat zullen dezelfde mensen zijn, die Gods uitverkorenen getiranniseerd, verdrukt en gekweld hebben in deze wereld.

Onsterfelijk zullen die goddelozen niet worden, want ze zullen worden overgegeven aan de TWEDE DOOD (Openb. 20:14).

Guido de Bres heeft blijkbaar zelf iets gevoeld van een bezwaar tegen het woord „onsterfelijk”, want hij voegt er aan toe: doch in zulker voege, dat het zal zijn om gepijnigd te worden in het eeuwige vuur, hetwelk de duivel en zijn engelen bereid is.

Wie bezwaar heeft tegen het gebruik van dat woord onsterfelijk in art. 37 N.G.B. kan dus

niettemin van harte instemmen met wat de kerk hier bedoelt te belijden. Ik zou nog meer voorbeelden kunnen noemen, maar wil het hierbij laten.

'k Hoop dat door deze beide voorbeelden duidelijk is geworden dat onze belijdenisschriften in het gebruik van bepaalde woorden en formuleringen gestempeld zijn door de tijd waarin zij zijn ontstaan. En dat iemand op grond van de Schrift daarop kritiek kan hebben, terwijl van ontrouw aan de zakelijke inhoud van de belijdenis geen sprake is.

Hartelijk mee eens. Op het standpunt van de heer Zijlstra komen we tot woordjesdienst, in plaats van belijden van het woord.

Mag ik in dit verband herinneren aan een woord uit Kuyper's mooie boekje „Drie kleine vossen”? Hij schrijft daarin ergens dat men op een kantoor van een grote zaak in balken op kaarten een volledig overzicht heeft van alles wat in de pakhuizen aan goederen is opgeslagen. Dat kantoor is een onmisbare spiegel van heel de zaak. „In de kantoorboeken spiegelt zich nauwkeurig het beeld af van al wat in schip of in pakhuis werd weggeborgen, van wat er afgaat en van wat er bijkomt; en uitsluitend met dat spiegelbeeld wordt op het kantoor gerekend”.

„Voor de klaarheid en voor de doorzichtigheid, voor het gemak, voor de concentratie, voor de berekening en voor de handel” zijn die boeken en die stalen en de eventuele monsters of stalen van de aanwezige goederen alles waard.

„Alleen maar, ze vertegenwoordigen geen **wezenlijke waarde**.”

Ze zijn niets dan een schijn. Een afschaduw, een afschijnsel van het **wezenlijke**.

Het wezenlijke der zaak, het eigenlijke, datgene waarom het gaat, dat zijn niet die boeken en papieren, maar dat is het goed zelf, dat zeilt in het schip of opgeborgen ligt op de zolders van het pakhuis.

En zo nu is het ook met alle verstandelijke afgetrokkenheid, met alle belijdenissen en Catechismussen, met alle dogmatiek en met alle handboek.

Dat is alles o, zo praktisch-nuttig. Alles, o, zo handig en gemakkelijk. Het is voor de behandeling der dingen onmisbaar.

Alleen maar, op zichzelf bezit dit alles niet de minste waarde.

De eigenlijke, de wezenlijke waarde ligt niet in de afgetrokken begrippen, maar in de wezenlijkheden waarvan de begrippen het beeld afspiegelen”.

Mag ik in dit verband ook nog verwijzen naar wat ik in Prediking en Uitverkiezing over confessie, confessionalisme enz. schreef? Men vindt het op p. 90—100 en 187—200.

De kerken en de Volkstelling

Uit „Belijden en Beleven” knipten we het volgende bericht:

Het Parool van 27 juni gaf de voorlopige cijfers van de uitslag der volkstelling 1960 met betrekking tot het behoren tot een kerkgenootschap.

De cijfers, die Het Parool geeft, zijn niet officieel. „Wel zijn de werkzaamheden zover, dat enkele voorlopige indrukken uit de bewerking der cijfers naar voren treden”, aldus dit Amsterdams blad. Weliswaar zwijgen de officiële instanties, die alleen maar tot publikatie overgaan, wanneer zij tot het uiterste nauwkeurig zijn, maar „met dit voorbehoud moeten deze cijfers als zeer belangwekkend gekenschetst worden”, aldus Het Parool.

Wat zeggen dan deze cijfers?

Het percentage Nederlanders, dat op de volkstellingsformulieren als Ned. Hervormd werden opgegeven was in 1930 35,6 daarna in 1947 31,1 tenslotte in 1960 28,6.

Voor de Rooms-Katholieke Kerk zijn deze cijfers: 1930 36,4%, 1947 38,5% en 1960 40,5%. Onder Gereformeerden rekent men alle kerken tezamen, die om het zo te zeggen tot de gereformeerde familie behoren, dus de Gereformeerde Kerken, de Vrijgemaakte Gereformeerde Kerken, De Christelijke Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Gemeenten, de Oud-Gereformeerden enz. De cijfers daarvan zijn 1930 9,3%, 1947 9,8%, 1960 8,9%.

De „overigen” zijn samengevoegd. Dat zijn de oude kerken als de Doopsgezinden, de Evangelisch Luthers, de Oud-Katholieken en de Remonstranten, alsook de nieuwere, uit opwekkingsbewegingen ontstane kerken uit deze en vorige eeuw, zoals de Baptisten, de Vrij-Evangelischen, de Jehova's Getuigen en de Pinkstergemeenten. De cijfers van deze wel zeer gemengde groep zijn: 1930: niet apart samengevat, 1947: 3,7%, 1960: 4,1%.

En vervolgens de groep van allen, die — om welke reden dan ook — opgaven niet tot een kerkgenootschap te behoren. Een groep, die Het Parool de „onkerkelijken” noemt. Ziehier: 1930: 14,0%, 1947: 17,0%, 1960: 17,9%.

Dit alles als voorlopige informatie.

Het is goed deze cijfers eens ernstig te overwegen.

Als steeds, reeds sinds jaren:

Groei van de Rooms-Katholieke Kerk, de Onkerkelijken en de sekten (men bedenke bij de genoemde getallen, dat Doopsgezinden, Luthers, Oud-Katholieken en Remonstranten in aantal steeds terug lopen!)

Teruggang bij de Ned. Herv. Kerk, en de onderscheidene Geref. Kerken. Waarbij men bedenke dat de Geref. Bond in de Ned. Herv. Kerk en de Geref. Gemeenten zich handhaven of zelfs enige groei vertonen.

Er zou zeer veel over deze gang van zaken te zeggen zijn. We hebben er reeds meermalen over geschreven in Opbouw. Men bedenke daarbij evenwel vooral dat Christus de kerken die waarlijk het evangelie verkondigen en waarin zijn Geest het gehele leven beheerst en vernieuwt een „geopende deur” heeft beloofd die niemand stuiten kan! Dat wil zeggen: de mogelijkheid om het Evangelie te prediken en een rijke zegen daarop!

C. V.

KERKNIEUWS

Ds R. Timmerman hoopt zondag 17 sept. a.s. afscheid te nemen van Hijken-Hooghalen en op donderdag 28 sept. a.s. intrede te doen in de Noorderkerk te Spakenburg, na vooraf bevestigd te zijn door ds C. J. Smelik.

Ds Raven van Almelo zal van 28 aug. af voor de tijd van één jaar en zes weken als legerpredikant onder de wapenen komen.

Kandidaat D. Noort, beroepen predikant van de Geref. Kerk te Drogeham, hoopt zondag 27 augustus a.s., 's middags half twee, intree te doen, na 's morgens bevestigd te zijn in het ambt door Ds M. R. v. d. Berg van Maastricht.

Schiermonnikoog. Op zondag 3 sept. a.s. zal op Schiermonnikoog het Heilig Avondmaal bediend worden in de morgendienst om 9.30 uur. Broeders en zusters die geen lid van de kerk van Dokkum zijn, kunnen voor de dienst hun reisattestatie inleveren bij de predikant.

Bedankt voor Hoogvliet: H. van Ommen te Loosdrecht.

Kand. K. B. Holwerda deed zondag 20 aug. j.l., na in de morgendienst bevestigd te zijn door Prof. Dr H. J. Jager — die het woord bediende uit Kor. 1:1—3 — intree in de kerk van Zalk, met een predikatie over 1 Cor. 1:21—24.

Bezwaar tegen crematorium. De Raden van De Gereformeerde Kerken van Bergschenhoek, Berkel en Rodenrijs, Bolnes en Slikkerveer, Capelle aan den IJssel, Hillegersberg-Straatweg, Hillegersberg-Terbregge, Kralingscheveer, Rotterdam-Centrum, Rotterdam-Charlois, Rotterdam-Delfshaven, Rotterdam-Feijenoord, Rotterdam-Kralingen, Rotterdam-Zuid, Schiebroek-Hillegersberg (C.), IJsselmonde, Hoogvliet, Maassluis, Middelharnis, Overschie, Pernis, Rozenburg, Schiedam en Vlaardingen richtten zich met een schrijven tot de raad van de gemeente Rotterdam, waarin zij hun christelijke bezwaren tegen de oprichting van een crematorium in Rotterdam kenbaar maakten.

Adressen. Het adres van Ds A. W. Boxman is vanaf 7 sept. Banckertplein 9, **Ede** (Gld.), Telef. 08380-9982, Giro 1019276; Geref. Kerk **Vrijhoeve- 's Grevelveen-Capelle**: Telefoonnr van ouderling K. Alblas is niet 209 maar **208**; **Capelle a/d IJssel**: Het nieuwe adres van Ds J. Rijneveld is thans: Meidoornveld 137, Capelle a/d IJssel. Telef. 01804-2279; **Kampen**: Cand. P. Deddens, Vloeddijk 32, Kampen.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. j. Studenten abonnement f 6.- per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij